

OULUN VANHUSNEUVOSTO - UOMIAAN HAKEVA IKÄÄNTYVIEN ÄÄNITORVI

Kolmannen iän edustajat kuntaosallistujina

PÄIVI SEESKORPI

Tampereen yliopisto

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

Sosiaalipolitiikan pro gradu -tutkielma

Kevät 2016

TAMPEREEN YLIOPISTO

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

**SEESKORPI, PÄIVI: OULUN VANHUSNEUVOSTO – UOMIAAN
HAKEVA IKÄÄNTYVIEN ÄÄNITORVI. Kolmannen iän edustajat
kuntaosallistujina.**

Pro gradu -tutkielma, 81 s.

Sosiaalipolitiikka

Ohjaaja: Liisa Häikiö

Huhtikuu 2016

Tutkielmassani olen tarkastellut vanhusneuvoston toimintaa ikäihmisiä koskevien asioiden välittäjänä kunnan viranhaltijoille ja poliittisille päättäjille.

Vanhusneuvostot tulivat kunnissa pakollisiksi heinäkuussa 2013 voimaan astuneen vanhuspalvelulain myötä. Lain mukaan kunnan on asetettava vanhusneuvosto ikääntyneen osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien varmistamiseksi.

Tutkimuksessani selvitän, miten vanhusneuvosto toimii kuntahallinnon ja ikääntyneiden kansalaisten välissä. Tutkielma on tehty tapaustutkimuksena Oulun kaupungin vanhusneuvostosta. Aineistona käytin Oulun vanhusneuvoston asiakirjoja sekä vanhusneuvoston jäsenten haastatteluja. Analysoin aineiston sisällönanalyysin avulla.

Tarkastelen vanhusneuvostoja Peter Laslettin kolmannen iän käsitteen avulla. Kun vanhusneuvoston jäsenet ovat aktiivisia eläkeläisiä eli kolmannen iän edustajia, miten he kykenevät ajamaan myös neljännessä iässä olevien, usein jo hoivaa tarvitsevien vanhusten asioita.

Vanhusneuvosto on uusi osallistumisen muoto. Äänestysaktiivisuus on laskenut, joten uusia vaikuttamisen keinoja tarvitaan.

Tutkimustulosten mukaan vanhusneuvoston toiminnan kulmakivenä on viestintä. Jos vanhusneuvostoa ei tunneta, se ei voi toimia ikäihmisten ja vanhusten äänitorvena. Vanhusneuvostolla on selkeä halu olla erityisesti heikompien asialla. Tärkeälle sijalle nousevat esteettömyys sekä palvelut.

Avainsanat: vanhusneuvosto, ikääntyneet, vanhukset, kolmas ikä, osallisuus

UNIVERSITY OF TAMPERE

School of Social Sciences and Humanities

SEESKORPI, PÄIVI: OLDER PEOPLE'S COUNCIL IN OULU

Master's thesis, 81 p.

Social policy

Supervisor: Liisa Häikiö

April 2016

In my Master's thesis I am studying older people's council in Oulu and how it succeeds in its task to communicate the needs and views of older people to the authorities and political decision makers of Oulu. According to the law from 2013 older people's councils are mandatory in every community in Finland.

I study how the older people's council of Oulu is working between the older people and the city administration. The study is a case study. The material is gathered from the public documents as well as from the interviews with some of the members of the council.

My approach to the study was inspired by Peter Laslett's third age theory. The members of the council are typically active retired people in a good physical condition, so they can be defined as "third agers". How can these people represent "fourth agers", people who are already in a phase of life where they need constant care and are not able to represent themselves?

Older people's council is a new form of participation. Voting activity in communal elections is weakening, so new forms of participation are more than welcome.

According to my study the most important thing in the work of older people's council is communication. If older people don't know that this kind of councils exist, then these councils can not represent older people as they should. Older people's council has a clear focus on working for the weaker old people. Thus important issues for the council are accessibility and services.

Key words: older people's council, elderly people, old people, third age, participation

SISÄLLYS

1. JOHDANTO.....	1
2. LAIT JUURRUTTIVAT VANHUSNEUVOSTOT KUNTIIN.....	2
2.1. Ruotsinkielinen rannikkoseutu näyttää tietä.....	3
2.2. Vanhusneuvostot muissa Pohjoismaissa ja Saksassa.....	5
2.3. Vanhusneuvosto tuli myös kuntalakiin.....	6
3. KOLMASIKÄLÄISET OSALLISTUJINA JA VIESTINVIEJINÄ.....	9
3.1. Vanhusneuvosto on uusi osallistumisen muoto.....	11
3.2. Kolmannen iän edustajat vanhusneuvoston jäseninä.....	15
3.3 Vanhusneuvostoja on tutkittu vielä varsin vähän.....	19
4. TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN.....	22
4.1. Tutkimustehtävä.....	23
4.2. Asiakirjat ja haastattelut tutkimuksen aineistona.....	24
4.3. Aineiston laadullinen analyysi.....	26
4.3.1 Haastattelujen toteuttaminen.....	27
5. OULUN VANHUSNEUVOSTOA VALMISTELTIIN PITKÄÄN... 	30
5.1. Oulun vanhusneuvosto on ison alueen toimija.....	30
5.1.1. Osallisuus tärkeässä osassa Oulussa.....	34

5.2. Ikääntyneiden neuvostosta vanhusneuvostoksi.....	37
5.3. Toimintasääntö listaa lukuisia tehtäviä.....	39
6. VIESTIVÄ VANHUSNEUVOSTO VAIKUTTA PARHAITEN.....	41
6.1. Tehokas viestintä on toiminnan perusta.....	42
6.1.1. <i>Merkitys ja tunnettuus</i>	43
6.1.2. <i>Kokouskäytännöt ja osallisuus</i>	48
6.1.3. <i>Tiedonkulku</i>	54
6.2. Esteettömyys edistää itsenäistä selviytymistä.....	56
6.2.1. <i>Kaavoitus</i>	57
6.2.2. <i>Liikkuminen ja osallisuus</i>	60
6.2.3. <i>Tiedonhankinta</i>	62
6.3. Palvelut mahdollistavat hyvän vanhuuden.....	63
6.3.1. <i>Heikoimpien asialla</i>	64
6.3.2. <i>Palvelut tutuiksi</i>	66
6.3.3. <i>Liikkumisen tärkeys</i>	68
7. JOHTOPÄÄTÖKSET JA KESKUSTELUA TULOXSISTA.....	69
LÄHTEET.....	73

1. JOHDANTO

Eläkeikäisten osuus väestöstä kasvaa voimakkaasti. Tämä tarkoittaa sitä, että ikääntyvillä on yhä merkittävämpi rooli yhteiskunnallisina osallistujina. Kyse on kuitenkin hyvin heterogeenisestä joukosta: osa ikääntyneistä on vireitä ja hyväkuntoisia eläkeläisiä, osa on huonokuntoisia, ulkopuolista hoivaa tarvitsevia vanhuksia, ja osa jotain siltä väliltä. Huomioni kohteena on vanhusneuvosto, joka tuli kuntiin pakolliseksi vuoden 2014 alusta. Vanhuspalvelulain (980/2012) mukaan kunnan on asetettava vanhusneuvosto ikääntyneen väestön osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien varmistamiseksi.

Tutkimuksessani selvitän, miten vanhusneuvosto toimii ikääntyneiden ja kuntahallinnon välissä. Tutkimukseni on tapaustutkimus, ja sen kohteena on Oulun kaupungin vanhusneuvosto. Se perustettiin 18.2.2013 eli hieman ennen kuin vanhusneuvostoista tuli lakisääteisiä. Oulu on yli 200 000 asukkaan kaupunki, Pohjois-Suomen ”pääkaupunki”, jossa vanhusneuvosto aloitti toimintansa viiden kunnan liitoksen jälkeen. Siksi on mielenkiintoista selvittää, miten näin isolla ja maantieteellisesti laajalla paikkakunnalla vanhusneuvosto onnistuu toimimaan viestinviejänä ikäihmisten ja kuntapäättäjien välillä.

Vanhusneuvostot tunnetaan vielä varsin huonosti. Tämä kävi ilmi muun muassa haastateltavieni kommentteista. Itse havahduin vanhusneuvostojen olemassaoloon kotikaupungissani vasta silloin, kun neuvosto täytti kaksi vuotta. Samalla heräsi kiinnostukseni vanhusneuvostojen tutkimiseen. Mieleeni nousi kysymys, miten vanhusneuvosto voi toimia ikäihmisten puolestapuhujana, jos sitä ei tunneta.

Vanhusneuvostot ovat monella tapaa eräänlaisen välitilan toimijoita: Ne eivät ole kiinteä osa kunnan hallinto-organisaatiota, mutta ne eivät puhtaasti ole myöskään kansalaisyhteiskunnan toimijoita. Välissä oleminen näkyy myös siinä, että neuvoston jäsenet eivät ole enää työikäisiä, mutta eivät vielä vanhuksiakaan. Tarkastelen tutkimuksessani vanhusneuvostoja ikäihmisten viestin viejänä ja

välitilan toimijoina Peter Laslettin (1996) kolmannen iän teorian avulla. Sen mukaan ansiotyöstä eläkkeelle eli ”kolmanteen elämään” siirryttyään ihmisellä on usein aikaa, terveyttä ja taitoja olla täysillä mukana yhteiskunnallisessa toiminnassa. Kolmatta ikää seuraa neljäs ikä, jossa ihminen on jo vanhus ja tarvitsee muiden hoivaa. Kohdennan katseeni siihen, miten vanhusneuvosto pystyy toimimaan myös näiden neljännen iän kansalaisten edunvalvojana. Lisäksi tarkastelen vanhusneuvostoa välittäjän roolissa, koko heterogeenisen ikäväestön viestinviejänä hallinto-organisaation ja kansalaisyhteiskunnan välissä.

Tutkimukseni koostuu seitsemästä luvusta. Aluksi kerron vanhusneuvostoista ja niiden historiasta. Kolmannessa luvussa kuvaan ikääntyvien ihmisten osallisuuteen liittyviä teoreettisia ja yhteiskunnallisia tulkintoja ja vanhusneuvoston jäsenten roolia kolmannen iän edustajina. Neljännessä luvussa tarkastelen empiirisen tutkimuksen lähtökohtia, aineistoa ja analyysin toteuttamista. Sen jälkeen esittelen tapaustutkimuskohteeni, Oulun vanhusneuvoston. Analyysin tulokset esittelen luvussa kuusi. Lopuksi peilaan analyysin tuloksia ja pyrin löytämään uusia näkökulmia Oulun vanhusneuvoston toimintaan.

2. LAIT JUURUTTIVAT VANHUSNEUVOSTOT KUNTIIN

Tässä tutkielmani toisessa luvussa kerron, mitä vanhusneuvostot ovat ja miten ne ovat Suomeen syntyneet. Kuntaliiton julkaisu Vanhusneuvostot Suomessa ja eräissä muissa maissa (Virnes & Häkkinen 2000) on ensimmäinen koko maata kattava selvitys vanhusneuvostoista. Joiltakin yksityiskohdiltaan teos on jo vanhentunut, mutta se antaa merkittävää tietoa neuvostojen alkutaipaleelta ja muutamien muiden maiden toimintatavoista, joista on otettu mallia Suomeenkin.

Vanhusneuvostojen toiminnan perusta on Suomen lainsäädännössä, joten käsittelen neuvostoja myös lakien näkökulmasta. Erityisen merkittävä on

heinäkuussa 2013 julkaistu vanhuspalvelulaki (980/2012) eli laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalveluista. Sen myötä vanhusneuvostoista tuli Suomen kunnissa lakisääteisiä vuoden 2014 alusta lähtien.

2.1. Ruotsinkielinen rannikkoseutu näytti tietä

Kuntien vanhusneuvostot ovat kuntalaisten osallistumis- ja vaikuttamisväylä erityisesti ikääntyneitä koskevissa asioissa (Virnes, 2014, 1). Keskustelu kunnallisista vanhusneuvostoista alkoi Suomessa 1990-luvulla. Keskustelun herättäjinä toimivat ikäihmisten määrän kasvu, osallistumista koskevat säädökset kuntalaissa, YK:n kansainvälinen ikäihmisten vuosi 1999, vanhuspoliittisen tavoite- ja strategiatoimikunnan suositukset sekä muiden maiden esimerkit vanhusneuvostoista. (Virnes & Häkkinen 2000, 9.)

Vanhusneuvostojen perustaminen alkoi Suomessa ruotsinkieliseltä rannikkoseudulla. Ensimmäisenä vanhusneuvoston perusti Kruunupyö vuonna 1996, ja heti sen perässä samana vuonna seurasi sen naapuri, Luodon kunta. Myös suuret kaupungit kuten Helsinki ja Espoo olivat ensimmäisten joukossa. YK:n ikäihmisten vuonna 1999 neuvostoja perustettiin lisää eri puolille maata. (Virnes & Häkkinen 2000, 21.)

Kuntaliitto teki lokakuussa 1999 kyselyn kuntien vanhusneuvostoista. Vanhusneuvosto määriteltiin kyselyssä ikäihmisten, kunnan viranomaisten, vanhus- ja eläkeläisjärjestöjen sekä muiden ikäihmisten parissa toimivien yhteistyöelimeksi. Vastausajankohtana 52 kunnassa oli vanhusneuvosto. Lisäksi 17 kunnassa oli päätetty perustaa vanhusneuvosto. Neuvostoista 70 prosenttia oli kunnanhallituksen asettamia. Niistä puolet oli perustettu paikkakunnalla

toimivien eläkeläisjärjestöjen aloitteesta. Eläkeläisjärjestöt olivat myös edustettuina kaikissa vanhusneuvostoissa. (Virnes & Häkkinen 2000, 20-25.)

Valtakunnalliset eläkeläis- ja vanhusjärjestöt ovat olleet aktiivisia vanhusneuvostojen puolestapuhujia. Vanhustyön keskusliitto antoi 1998 julkilausuman vanhusneuvostoista. Sen mukaan valtiovallan tulisi ryhtyä toimenpiteisiin, jotta kunnalliset vanhusneuvostot saataisiin lakisääteisiksi muiden Pohjoismaiden mallin mukaisesti (Virnes & Häkkinen 2000, 25). Myös Eläkkeensaajien Keskusliitto EKL ry vaati vuonna 1999 vanhusneuvostojä lakisääteisiksi Lappeenrannassa antamassaan kannanotossa (STT, 20.5.1999).

Eläkeläisjärjestöjen lisäksi vanhusneuvostoissa olivat edustettuina muun muassa veteraanit, kyläseurat ja Suomen Punainen Risti. Kuntien nimeämät edustajat olivat useimmiten kunnanhallitusten ja -valtuustojen luottamushenkilöitä sekä viranhaltijoita eri sektoreilta. Joissakin neuvostoissa oli seurakunnan edustus. (Virnes & Häkkinen 2000, 28.)

Vanhusneuvoston katsottiin toimivan linkkinä ikäihmisten, viranomaisten, järjestöjen ja muiden toimijoiden välillä. Lisäksi niiden tehtäväksi nähtiin vahvistaa ikäihmisten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia heitä itseään koskevissa asioissa. Vanhusneuvostoilla ei ollut itsenäistä päätösvaltaa, mutta niillä oli mahdollisuus tehdä esityksiä ja aloitteita sekä antaa lausuntoja ikäihmisiä koskevissa kysymyksissä. (Virnes & Häkkinen 200, 26.)

Neuvostojen toimintakertomukset ja kyselylomakkeessa olleet avovastaukset osoittivat, että vanhusneuvostot tekivät aloitteita ja esityksiä sekä antoivat lausuntoja muun muassa sosiaali- ja terveystalveluihin, asumiseen ja elinympäristöön sekä liikunta- ja virkistystoimintaan liittyvissä kysymyksissä. Joissakin kunnissa vanhusneuvosto osallistui vanhustenhuollon suunnitteluun. Neuvostot järjestivät myös retkiä, luentotilaisuuksia, juhlia ja muita tapahtumia. (Virnes & Häkkinen 2000, 31-35.)

Kunnat tukivat vanhusneuvostojen toimintaa. Kuntaliiton kyselyn mukaan lähes kaikissa vanhusneuvostoissa sihteerinä oli kunnan työntekijä. Kunta vastasi usein myös neuvoston monistus- ja postituskuluista sekä kokoustarjoilusta. Osa kuntia maksoi jäsenilleen kokouspalkkiot ja matkakorvaukset. (Virnes & Häkkinen 2000, 31.)

2.2. Vanhusneuvostot muissa Pohjoismaissa ja Saksassa

Suomen vanhusneuvostojen esikuvina ovat toimineet pääasiassa muiden Pohjoismaiden sekä Saksan vanhusneuvostot. Vanhusneuvostoja on perustettu Ruotsissa, Norjassa, Tanskassa ja Saksassa 1970-luvulta alkaen. Ruotsissa ja Saksassa vanhusneuvostot ovat vapaaehtoisia, mutta Norjassa ja Tanskassa ne tulivat lakisääteisiksi 1990-luvulla. (Häkkinen 2000, 37.) Norjassa säädettiin ensimmäisenä maailmassa laki vanhusneuvostoista (emt., 43).

Sen paremmin Ruotsissa, Norjassa, Tanskassa kuin Saksassakaan vanhusneuvostoilla ei ole päätösvaltaa, vaan ne ovat vanhuksia koskevissa asioissa neuvoo-antavia elimiä. Vanhusneuvostolle on esitettävä vanhuksia koskevat asiat hyvissä ajoin ja pyydettyä vanhusneuvoston mielipide. Vanhusneuvostot ovat käsitelleet muun muassa sosiaali- ja terveys-, liikenne- ja asuntokysymyksiä. Kaikissa neljässä maassa on myös kansallinen vanhusneuvosto tai sitä vastaava elin. (emt., 37-61.)

Vanhusneuvostojen sunnannäyttäjämaassa Norjassa on käyty keskustelua vanhusneuvostojen asemasta. Siellä on muun muassa pohdittu sitä, onko vanhusneuvosto ensisijaisesti poliittinen vai ammatillinen elin. Kun muut ryhmät yrittävät vaikuttaa poliittisiin ja muihin päätöksiin etujärjestöjensä ja tavallisten poliittisten elinten kautta, onko vanhuksilla muita suurempi tarve tai enemmän oikeutettuja vaatimuksia edustukseen. (Häkkinen 2000, 49.)

Esimerkiksi Tanskassa on keskusteltu vanhusneuvostojen asemasta. Siellä on mietitty, edustaako vanhusneuvosto kunnan kaikkia vanhuksia vai pelkästään joidenkin ryhmien intressejä. Myös yhteistyön merkitystä on käsitelty: yhteistyön parantamiseksi vanhusneuvoston ja kunnan hallinnon kesken olisi tehtävä yhteistyösopimus, vanhusneuvostoa olisi koulutettava kunnallisissa asioissa ja vanhusneuvoston kokoukset olisi pidettävä ilman kunnan työntekijöitä. (Häkkinen 200, 54.) Molemmissa esimerkkimaissa on esitetty hyviä kysymyksiä. Tarkoitukseni on käydä läpi näitä pohdintoja tutkielmassani, kun käsittelen Oulun vanhusneuvoston toimintaa koko ikäväestön viestinviejänä.

2.3. Vanhusneuvosto siirtyi kuntalakiin

Perustan kuntalaisten osallistamiselle luo perustuslaki, jonka 2. §:n mukaan kansanvaltaan sisältyy yksilön oikeus osallistua ja vaikuttaa yhteiskunnan ja elinympäristönsä kehittämiseen. Osallisuudesta säädetään myös kuntalaissa (365/1995 ja 410/2015). Sen 5. luku käsittelee kunnan asukkaiden osallistumisoikeutta. Luvun 22. §:n mukaan ”kunnan asukkailla ja palvelujen käyttäjillä on oikeus osallistua ja vaikuttaa kunnan toimintaan. Valtuuston on pidettävä huolta monipuolisista ja vaikuttavista osallistumisen mahdollisuuksista.” Edustuksellinen demokratia on kuntalaissa yhä poliittisen järjestelmän perusta. Kuntalaisten suora osallistuminen ja vaikuttaminen on kuitenkin nähty välttämättömäksi, sillä edustuksellinen järjestelmä ei koeta nykyään enää yhtä kiinnostavana kuin aiemmin (Harjula & Prättälä, 2015.)

Kuntalaki uusittiin vuonna 2015. Lain tarkoituksena on sen 1. §:n mukaan luoda edellytykset kunnan asukkaiden itsehallinnon sekä osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien toteutumiselle kunnan toiminnassa. Edellinen kuntalaki oli vuodelta 1995 (365/1995), ja sen uusimisen perusteeksi katsottiin

kuntien muuttunut toimintaympäristö. Kuntaliiton yleiskirjeen mukaan (6/2015) lain tavoitteena on muun muassa suoran demokratian keinojen ajantasaistaminen ja vahvistaminen.

Vanhusneuvostoja koskeva sääntely siirrettiin vanhuspalvelulaista uuteen kuntalakiin. Lain viidennen luvun 27.§:ssä säädetään, että kunnanhallituksen on asetettava vanhusneuvosto ja huolehdittava sen toimintaedellytyksistä, jotta ikääntyneen väestön osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuudet saadaan varmistettua. Lain mukaan ” vanhusneuvostolle on annettava mahdollisuus vaikuttaa kunnan eri toimialojen *toiminnan suunnitteluun, valmisteluun ja seurantaan* asioissa, joilla on merkitystä ikääntyneen väestön hyvinvoinnin, terveyden, osallisuuden, elinympäristön, asumisen, liikkumisen tai päivittäisistä toiminnoista suoriutumisen taikka heidän tarvitsemiensa palvelujen kannalta.” Vaikka esimerkiksi kuntalaisten osallistamista koskeva 5. luku tulee voimaan vasta 1.6.2017 lähtien, se näyttää jo suuntaa osallistavan demokratian vahvistamiselle. Tämä tuonee lisäpontta myös vanhusneuvostojen toiminnalle.

Ikäihmisiä koskevan osallistamisen varsinaisena ponnahduslautana voidaan kuitenkin pitää niin sanottua vanhuspalvelulakia eli lakia ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalvuluista (980/2012). Laki julkaistiin heinäkuussa 2013. Se edellytti, että jokaiseen kuntaan on asetettava vanhusneuvosto vuoden 2014 alusta lukien.

Lain tarkoituksena sen 1. §:n mukaan:

- 1) tukea ikääntyneen väestön hyvinvointia, terveyttä, toimintakykyä ja itsenäistä suoriutumista
- 2) parantaa ikääntyneen väestön mahdollisuutta osallistua elinoloihinsa vaikuttavien päätösten valmisteluun ja tarvitsemiensa palvelujen kehittämiseen kunnassa;

- 3) parantaa iäkkään henkilön mahdollisuutta saada laadukkaita sosiaali- ja terveyspalveluja sekä ohjausta muiden tarjolla olevien palvelujen käyttöön yksilöllisten tarpeittensa mukaisesti ja riittävän ajoissa silloin, kun hänen heikentynyt toimintakykynsä sitä edellyttää; sekä
- 4) vahvistaa iäkkään henkilön mahdollisuutta vaikuttaa hänelle järjestettävien sosiaali- ja terveyspalvelujen sisältöön ja toteuttamistapaan sekä osaltaan päättää niitä koskevista valinnoista

Ikääntyneellä väestöllä tarkoitetaan laissa vanhuseläkeikäistä eli 63 vuotta täyttänyttä ja sitä vanhempaa väestöä. Iäkkäällä henkilöllä puolestaan tarkoitetaan henkilöä, jonka toimintakyky on heikentynyt ikään liittyvien syiden vuoksi.

Kuntaliitto lähetti Manner-Suomen kunnille (320) sähköisen kyselyn vanhusneuvostoista marraskuussa 2012, siis yli puoli vuotta ennen kuin vanhuspalvelulaki astui voimaan. Kyselyn mukaan vanhusneuvostoja oli vuoden 2012 lopussa 225, ja niissä oli mukana yhteensä 236 kuntaa. Useamman kunnan neuvostoja oli neljä, ja niissä oli mukana 15 kuntaa. Yhdistettyjä vanhus- ja vammaisneuvostoja oli 50, ja niissä oli mukana yhteensä 55 kuntaa.

Vanhusneuvosto tai yhdistetty vanhus- ja vammaisneuvosto puuttui 29 kunnalta. Ikäihmisten asioita ajavasta elimestä käytettiin yleisimmin nimeä vanhusneuvosto. Muita nimiä olivat muun muassa ikäihmisten neuvosto, ikäihmisten neuvottelukunta ja seniorineuvosto. Vanhusneuvostojen toimikausi oli yleisimmin neljä vuotta, ja valtaosin neuvoston asetti kunnanhallitus. (Virnes, 2014, 1-2.)
Terveystieteiden tutkimuskeskus (THL) sekä Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto (Valvira) seuraavat sosiaali- ja terveysministeriön toimeksiannosta vanhuspalvelulain toimeenpanoa kyselyin. Kunnille ja kuntayhtymille toukokuussa 2013 suunnattu kysely osoitti, että tuolloin jo 91 prosenttia kunnista oli asettanut vanhusneuvoston. Vanhusneuvostojen alkutaival vaikuttaa olleen takkuinen. Turhautuneisuutta ja tyytymättömyyttä on aiheuttanut muun muassa se, että

neuvostojen tekemät ehdotukset eivät ole saaneet kovin suurta vastakaikua kunnallisten toimielinten päätöksenteossa. (Virnes, 2014, 5.) Myös THL totesi kuntakyselyä käsitelleessä tiedotteessaan (16.3.2013), että neuvostot vaikuttavat toimivan aktiivisesti, mutta niillä on vielä liian vähän todellisia vaikutusmahdollisuuksia kuntien ikääntyviä koskevaan politiikkaan. Vanhuspalvelulaki on astunut voimaan näiden kyselyjen jälkeen. Lain myötä vanhusneuvostojen ainakin tulisi saada kaipaamaansa painoarvoa, sillä sen yhtenä tavoitteena on lain 1 §:n mukaan parantaa ikäihmisten mahdollisuuksia osallistua heitä koskevien päätösten valmisteluun ja palvelujen kehittämiseen kunnassa.

3. KOLMASIKÄLÄISET OSALLISTUJINA JA VIESTINVIEJINÄ

Kuntalaisten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien parantaminen on ollut Suomessa esillä jo pitkään. Kansalaisosallistumisen kehittämisen nähdään vahvistavan demokratian toteutumista ja päätöksenteon legitimeettiä. Kansalaisten osallistumisen uskotaan lisäksi kehittävän julkisen sektorin palvelujärjestelmiä sekä palvelujen laatua ja saatavuutta. (Raisio & Vartiainen, 2011, 3.) Ikäihmisten osallistumismahdollisuuksien lisäämisen taustalla on muun muassa se, että kasvava eläkeläisten joukko on merkittävä ryhmä niin äänestäjänä, kuluttajana kuin yhteiskunnallisena päättäjänä. Omat haasteensa osallistamiselle tuo kuitenkin se, että kyseessä on hyvin heterogeeninen joukko. Yhä useammat ikääntyvät ovat aiempia ikäpolvia koulutetumpia, varakkaampia ja toimintakykyisempiä. Aktiivisuuden lisääntymisestä onkin jo merkkejä. Esimerkiksi Helsingin Sanomat uutisoi verkkosivuillaan 8. lokakuuta 2015 siitä, kuinka parituhatta eläkeläistä kokoontui Helsingin keskustaan osoittamaan mieltään hallitusta vastaan. Mielenilmauksen kohteena oli erityisesti eläkeläisten asumistukeen suunniteltu leikkaus. Hallitus perui asumistuen leikkauksen, ja eläkejärjestöt kiirehtivät

vakuuttamaan, että niiden painostus vaikutti hallituksen suunnanmuutokseen (HS, 17.11.2015, A10). Tällaisia eläkeläisten rauhanomaisia tempauksia lienee luvassa lisää, vaikka rajuja tunteenpurkauksia ei ole odotetavissa ikääntyviltä jatkossakaan.

Ikääntyneitä ei nähdä kuitenkaan vain aktiivisina toimijoina, vaan heihin kohdistuu myös toisenlaisia näkemyksiä: ikääntyneiden määrän kasvaminen nähdään avun tarpeen lisääntymisenä ja kasvavina yhteiskunnallisina kuluina. (Leinonen, 2006, 13.) Lisäksi kaikkia ikääntyneitä ei kiinnosta poliittinen aktiivisuus yhteisen asian hyväksi. Osaa ikääntyneistä kolmannen iän mahdollistamat vapaudet saattavat houkutella enemmän kuin aktiivinen osallistuminen yhteisten asioiden hoitoon (Leinonen, 2006, 195). Toisaalta hoivakodissa makaava vanhus ei enää kykene ajamaan omia saati toisten asioita.

Tässä luvussa käyn läpi vanhusneuvostoja uusien osallistumis- ja vaikuttamismuotojen kentässä. Tarkastelen vanhusneuvostojen asemaa ja toimintaa kuntahallinnon ja kansalaisyhteiskunnan välimaastossa tilanteessa, jossa monenlaiset toimijat tekevät päätöksiä monissa prosessin vaiheissa hallinnon eri tasoilla. Käyn läpi Peter Laslettin (1996) kolmannen iän teoriaa siitä näkökulmasta, miten vanhusneuvosto ja sen jäsenet kykenevät kolmannen iän edustajina, kolmasikäläisinä, toimimaan viestinviejinä suhteessa kunnan viranhaltijoihin ja poliittisiin päättäjiin sekä suhteessa niihin ikäihmisiin ja vanhuksiin, jotka eivät halua tai voi itse osallistua neuvoston toimintaan. Lopuksi käyn läpi muita vanhusneuvostoja koskevia tutkimuksia.

Käytän osallistumisen käsitettä kuvaamaan kaikkea ikäihmisten toimintaa, joka tapahtuu järjestäytyneesti muiden kanssa kodin ulkopuolella. Kun puhun eläkeläisistä, ikääntyvistä ja ikäihmisistä, tarkoitan näillä käsitteillä samaa asiaa: vanhuuseläkkeelle jääneitä toimintakykyisiä ihmisiä, jotka ovat iältään kuusi- ja seitsemänkymppisiä. Tämän ikäjoukon katsotaan elävän kolmatta ikää. Vanhuksista

ja ikääntyneistä puhun silloin, kun tarkoitan neljännen iän saavuttanutta yli 80-vuotiaiden ikäjoukkoa.

3.1. Vanhusneuvosto on uusi osallistumisen muoto

Vanhusneuvosto on Kuntaliiton määritelmän mukaan vaikuttamisen väylä erityisesti ikäihmisiä koskevissa asioissa (Virnes, 2014, 1.) Vanhusneuvosto-opas puolestaan määrittelee vanhusneuvoston kuntien lakisääteiseksi pysyväksi elimeksi, jonka tehtävänä on huolehtia kuntien ikääntyneen väestön vaikutus- ja osallistumismahdollisuuksista (Latvalahti, 2015, 11). Tässä tutkimuksessa määrittelen vanhusneuvoston kuntahallinnon ja kansalaisyhteiskunnan välissä toimivaksi uudeksi lailla virallistetuksi osallistumisen muodoksi ja vaikuttamisen areenaksi, johon valitut edustajat huolehtivat kunnan ikäihmisten äänen kuulumisesta kunnallisessa päätöksenteossa sen kaikissa eri vaiheissa.

Vanhusneuvostojen perustaminen ja niiden aseman vahvistaminen lainsäädännöllä pohjautuvat paitsi väestön ikääntymiseen myös demokratian toteutumiseen sekä kuntalaisten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien vahvistamiseen (Leinonen, 2006, 10). Perinteinen osallistumisen muoto, äänestäminen, on menettänyt suosiotaan, ja tilastot näyttävät äänestysprosenttien esimerkiksi kunnallisvaaleissa olleen laskussa jo vuosikymmeniä (Tilastokeskus, 2012). Aaro Harjun mukaan kerran neljässä vuodessa ilmaistu kannatus ei enää riitä nykyajan koulutetuille ihmisille, sillä aktiiviset ja osaavat kansalaiset haluavat vaikuttaa myös vaalien välillä. (Harju, 2010, 94). Tämän vuoksi edustuksellisen demokratian rinnalle on synnytetty uusia osallistumisen ja vaikuttamisen kanavia ja muotoja (Leinonen, 2016, 10). Myös kuntalaki (410/2015) kannustaa kuntalaisia osallistumaan ja vaikuttamaan. Lain 5. luvussa listataan vanhusneuvoston lisäksi

seuraavat osallistumis- ja vaikuttamismuodot: *aloiteoikeus, kunnallinen kansanäänestys, kansanäänestysaloite, nuorisovaltuusto ja vammaisneuvosto.*

Kuntalain 22. §:ssä nostetaan esille *kuntalais- eli kansalaisraadit* yhtenä esimerkkinä vaikuttavasta osallistumisesta. Kansalaisraateja on käytetty Suomessa myös ikäihmisiä koskevien asioiden käsittelyssä. Suomen ensimmäinen ikäihmisten kaksipäiväinen kansalaisraati järjestettiin 2011 Vaasan seudulla teemalla ”Mitä on ikäihmisen hyvä elämä ja hyvä asuminen ja miten se toteutuu”. Tämän jälkeen vastaavia ikäihmisten raateja on järjestetty myös muissa kunnissa. (Virnes, 2014,10.) Kansalaisraati on osallistumisen menetelmä, jossa keskeistä on asioiden yhdessä pohtiminen ja aito keskusteleminen. Kun käsittelyyn käytetään aikaa, siinä jaetaan tietoa ja jokaisen mielipidettä kuullaan, kansalaisraadissa voidaan käsitellä vaikeita asioita, jotka kaipaavat yhteistä näkökulmaa. Muutamana päivänä kestävässä raadeissa on 12-24 osallistujaa, jotka ovat oman aihepiirinsä, usein jonkin aivan arkisen asian, asiantuntijoita. Tavoitteena on, että ryhmä muodostaa yhteiskunnan pienoiskoossa. Raati voidaan perustaa myös tietyn ryhmän kautta. Tällaisia ovat esimerkiksi ikäihmisten raadit. Raadeille on ominaista, että sen jäsenet valitaan tieteellisin menetelmin. Tällä halutaan välttää se, että mukaan tulevat vain ne harvat, jotka ovat muutenkin aktiivisia ja saavat äänensä kuuluville. Raadin päätteeksi laaditaan yhteinen julkilausuma, joka esitellään tiedotustilaisuudessa. Julkilausuman mahdollisten toimenpide-ehdotusten toteutumista seurataan. (Raisio & Vartiainen, 2011, 41-57.)

Kansalaisraadit ovat malliesimerkki deliberatiivisesta demokratiasta, joka määritellään harkitsevaksi, pohdiskelevaksi tai keskustelelevaksi demokratiaksi (Raisio & Vartiainen, 2011, 11). Deliberatiivisen demokratian instituutin mukaan deliberatiivinen demokratia on käsitys ihanteellisesta hallintatavasta, jossa poliittisten päätösten oikeutus syntyy kansalaisten tasa-arvoisesta ja heidän arvoasemastaan riippumattomasta keskustelusta. Deliberatiivisen demokratian tavoitteena on yhteisen lopputuloksen saavuttaminen ja julkiseen päätöksentekoon

vaikuttaminen. Aaro Harjun mukaan deliberatiivinen demokratia toteutuu, kun ”kansalaiset saavat tietoa asioiden valmistelusta ja päättämisestä prosessin kaikissa vaiheissa, kun heillä on tilaisuus keskustella asioista ja ottaa niihin kantaa ja kun heitä kuullaan ja heidän kanssaan käydään vuoropuhelua” (Harju, 2010, 105). Deliberatiivinen demokratia ei korvaa vaan täydentää edustuksellista ja osallistuvaa demokratiaa. Harju näkee deliberatiivisen demokratian vahvuutena sen, että sen avulla ihmisten monipuolinen asiantuntijuus saadaan yhteiseen käyttöön. Samalla ihmisten halu osallistua ja vaikuttaa koituvat kaikkien yhteiseksi eduksi. (Harju, 2010, 105-106.)

Kari Kankaanranta on pro gradu –tutkielmassaan (2014) mallintanut deliberatiiviseen demokratiaan perustuvan vanhusneuvoston toimintamallin. Sen mukaan vanhusneuvostossa käytävät keskustelut ja ikäihmisten välinen sosiaalinen kanssakäyminen ovat toiminnan merkittävimpiä voimavaroja. Kun sitä hyödynnetään oikealla tavalla, julkiseen päätöksentekoon tulee mukaan myös arjen ääni. Deliberatiivisuuteen perustuvalla vanhusneuvostolla on Kankaanrannan mukaan paremmat edellytykset käsitellä asioita tehokkaasti ja toimia perinteisen hallinto-organisaation neuvonantajana nostaen esille ikäihmisten äänen. (Kankaanranta, 2014, 63-64.)

Vaikka suurimman osan Suomen vanhusneuvostoista on asettanut kunnanhallitus, vanhusneuvostot eivät ole kuntalaissa tarkoitettuja toimielimiä kuten esimerkiksi lautakunnat. Tämän vuoksi vanhusneuvoston jäsenet eivät ole muodollisesti kunnan luottamushenkilöitä. (Virnes, 2014, 2,8.) Toisaalta vanhusneuvostot eivät ole myöskään puhtaasti osa kansalaisyhteiskunnan toimintaa, koska ne ovat tiiviisti kuntaorganisaation kyljessä ja ne ovat lainsäädännöllä säädetty kuntien velvollisuudeksi. Vanhusneuvostot toimivat siis eräänlaisessa välimaastossa ja –roolissa suhteessa kuntahallintoon ja kansalaisyhteiskuntaan.

Vanhusneuvostot edustavat uudenlaista yhteiskunnallista osallistumista, jossa päätöksenteossa tehdään asiakohaista yhteistyötä. Marja Keräsen mukaan kyse on

uudenlaisesta hallinta-ajattelusta, governance-ajattelusta, siirtymisestä hallinnosta hallintaan: Päätöksentekoprosesseja ei jaeta selvästi politiikkaan ja hallintoon tai päätöksentekoon ja toimeenpanoon, vaan monenlaiset toimijat tekevät päätöksiä monissa prosessin vaiheissa hallinnon eri tasoilla. Näissä vaiheissa myös kansalaisia kuullaan tai ainakin heidät otetaan huomioon asiakkaina. Päätökset syntyvät hallinnon, markkinoiden ja kansalaisyhteiskunnan vuorovaikutuksessa. (Keränen, 2014, 37-45.) Vanhusneuvosto ei kuulu selkeästi näihin mihinkään kolmeen ryhmään. Se on hallinnon, markkinoiden ja kansalaisyhteiskunnan välissä uudenlainen toimija, jonka kanssa tehdään yhteistyötä ikäihmisiä koskevissa asioissa. Tämä asettaa haasteita vanhusneuvoston toiminnan kulmakivelle, viestinnälle.

Kansalaisyhteiskunta toimii yksityisen, julkisen ja neljännen sektorin välimaastossa, se ”ameebamaisesti” sijoittuu muiden sektoreiden lomaan. Kansalaisyhteiskuntaan kuuluvat vapaamuotoinen kansalaistoiminta, järjestötoiminta, ammattiyhdistystoiminta, puoluetoiminta, uusosuuskunnat, säätiöt, vapaa sivistystyö ja sosiaalinen media. (Harju 2010, 12-13.) Kansalaisyhteiskuntaa luonnehtivat ”kansalaisten omaehtoisuus ja aktiivisuus, jäsenyys ja toimijuus, yleishyödyllisyys ja autonomisuus, vapaaehtoisuus ja valinnaisuus, maallikkous ja ammattilaisuus, joustavuus ja riippuvuus, yhteisöllisyys ja lokaalisuus sekä eettisyys ja solidaarisuus” (Harju, 2010, 14). Harju uskoo, että kansalaisyhteiskunnan merkitys kasvaa, kun valtiolla ja kunnilla ei ole muun muassa taloudellisista syistä mahdollisuuksia huolehtia ihmisestä ”kehdosta hautaan”. Ihmisten pitää olla omatoimisia ja kantaa itsestään sekä läheisistään vastuuta. Ihmisten aktiivisuutta kaivataan myös yhteisten asioiden hoitamisessa. (Harju 2010, 7). Myös Ilka Haarnin mukaan väestön vanhenemiseen valmistautuessa katseet ovat kääntyneet ikääntyneihin itseensä: voisivako he ottaa enemmän vastuuta? (Haarni, 2010, 33.) Tästä samasta kehityssuunnasta kirjoittaa myös Briitta Koskiahho (2008) teoksessaan Hyvinvointipalvelujen tavaratalossa. Britanniaasta ja Ruotsista mallia ottaen ja

Euroopan Unionin määräyksiä seuraten Suomi on siirtynyt 2000-luvulla palveluyhteiskuntaan. Siinä yhtenä ohjenuorana on, että ihmisten täytyy itse kyetä tekemään valintoja ja ottaa vastuusta itsestään ja lähimmäisistään. Tämä näkyy erityisesti sosiaali- ja terveystalveluissa ja vaikuttaa merkittävästi myös ikääntyvien arkeen ja toimintatapoihin.

Harju näkee, että kansalaisyhteiskunnan rooli ihmisten asioiden puolestapuhujana korostuu seuraavien 10-15 vuoden kuluessa. Kansalaisyhteiskunta voi luontevasti välittää kuuluville huolia, toiveita ja tarpeita. Se on ihmisten asioiden edunvalvoja suhteessa viranhaltijoihin, hallintoon ja päättäjiin. (Harju 2010, 122.)

3.2. Kolmannen iän edustajat vanhusneuvoston jäseninä

Ikäihmisiä on jatkossa yhä enemmän, ja heidän äänenpainonsa uskotaan voimistuvan. Tilastokeskuksen väestöennusteen (30.10.2015) mukaan yli 65-vuotiaiden osuus nousee nykyisestä 19,9 prosentista 26 prosenttiin vuoteen 2030 ja 29 prosenttiin vuoteen 2060 mennessä.

Väestöllinen huoltosuhde eli lasten ja eläkeikäisten määrä sataa työikäistä kohden nousee lähitulevaisuudessa. Väestöllinen huoltosuhde oli vuoden 2014 lopussa 57,1. Tilastokeskuksen ennusteen mukaan 60 huollettavan raja ylittyisi vuonna 2017 ja 70 huollettavan raja vuoteen 2032 mennessä. Vuonna 2060 väestöllinen huoltosuhde olisi 76. (Tilastokeskus 2015.) Voitto Helander tosin huomauttaa, että kolmasikälaisten eli seniorikansalaisten asema huoltosuhteen ”negatiivisena punnuksena” on vankasti horjumassa. Hänen mukaansa huoltosuhde viittaa turhan yksioikoisesti siihen, että vanhuseläkeläiset kuuluvat huollettaviin, joita yhteiskunnan julkinen sektori hoivaa ja huoltaa. Helander kysyykin, eivätkö

esimerkiksi puolisoaan hoitavat seniorikansalaiset ole pikemminkin huoltosuhteen antavana kuin ottavana osapuolena. (Helander, 2006, 8, 22.)

Kun ihminen jää eläkkeelle, hän on yleensä virkeä ja täynnä toimintatarmoa. Yhä useammalla eläkkeelle siirtyjällä on vielä monta vireää elinvuotta edessä. Ihmiset myös elävät aiempaa pidempään: Tilastokeskuksen mukaan vuonna 2014 syntynyt poika voi nykyisten kuolleisuuslukujen perusteella odottaa elävänsä noin 78 vuotta. Samana vuonna syntynyt tyttö voi odottaa elävänsä liki kuusi vuotta pidempään. (Tilastokeskus, 2015.)

Monet eläköityneet ikäihmiset haluavat harrastaa, osallistua vapaaehtoistyöhön, olla mukana vaikkapa järjestötoiminnassa tai ehkä jatkaa ainakin osin vielä työelämässä. Brittitutkija Peter Laslett (1996) on kehittänyt tähän elämänvaiheeseen soveltuvaa kolmannen iän teoriaa. Ajatus kolmannesta iästä on hänen mukaansa joko espanjalaista tai ranskalaista alkuperää. Se rantautui Britanniaan 1980-luvun alussa. (Laslett, 1996, 3.) Laslett näkee kolmannen iän vapauksien elämänvaiheena, ajanjaksona, jolloin vihdoinkin on aikaa ja usein myös rahaa tehdä sitä, mitä on aina halunnut. Kolmas ikä on itsensä toteuttamisen, mahdollisuuksien, riippumattomuuden ja toimeliaisuuden aikaa. Eläkkeellä oleva voi innostua vaikkapa opiskelusta tai taidemaalauksesta, ja usein ikääntyneet vaikuttavat olevan jopa innostuneempia oppimaan kuin nuoremmat. Kolmannessa iässä ihmiset eivät vielä koe olevansa vanhuksia. Varsinainen vanhuus, joka päättyy lopulta kuolemaan, edellyttää hoivaa ja johtaa riippuvaisuuteen muista, sijoittuu myöhempään ajankohtaan. Sen Laslett määrittelee ihmisen neljänneksi iäksi. (Laslett 1996, 4-9, 28-33, ks. myös Haarni, 2010, 9.)

Kolmannen iän käsite edustaa uutta näkemystä ja kieltä kategorisoida ikääntyviä. Se on vastapainona sille, että vanhuus ymmärretään ongelmina. Sinikka Hakosen (2008) mukaan kolmannen iän julkituloa tuntevat vauhdittaneen enemmän ikäkäytännöt kuin tutkimusmaailma. Neljättä ja kolmatta ikää edeltää Laslettin

elämäntilanteissa toinen ikä, joka on aikuisuuden, perheen perustamisen, sosiaalisen vastuun ja kiireisen työelämän vaihetta. Elämäntilanteissa ensimmäisen ikävaiheen muodostavat lapsuus ja nuoruus, jota luonnehtivat muun muassa kasvu, koulutus ja kehitys kohti aikuisuutta. (Laslett 1996, 182-195, Hakonen, 2008, 154.) Laslett ei määrittele ikäkatteorioitaan kalenteri-ian perusteella lukuun ottamatta ensimmäistä ikää, jota säätelevät tietyt päivämäärät ja tapahtumat kuten äänioikeus tai ajokortin saaminen. Toisaalta joku voi hypätä ensimmäisestä iästä suoraan kolmanteen ikään. Tämä on mahdollista vaikkapa huippu-urheilijalle, joka jo nuorena saavuttaa taloudellisen riippumattomuuden. (Laslett, 1996, 182-185.)

Kolmasikäisyyteen liittyy myös ikääntymisen kuvan muuttuminen. Elämäntilanteissa on saanut aiempaa nuorekkaampia sävyjä, eikä esimerkiksi opiskelua ja uuden oppimista mielletä vain nuoruuteen kuuluviksi asioiksi. Ikäämme määrittelevät enemmän esimerkiksi tyyli ja aktiivisuus kuin se, mikä on kalenteri-ikä. Tämä näkyy siinä, millaisin käsittein eläkeikäisistä puhutaan. Varsinkin vanhus-sana on saanut kielteisen leiman, ja sen tilalle ovat tulleet käsitteet senioriteetti, seniorikansalainen ja kolmas ikä. (Julkunen, 2008, 17-18.) Kun esimerkiksi mediassa puhutaan vanhuksesta, sillä tarkoitetaan yleensä yli 80- tai jopa yli 85-vuotiasta henkilöä. Tätä nuoremmat tuntuvat närkästyvän siitä, jos heitä kutsutaan vanhuksiksi. Julkusen mukaan uusilla käsitteillä ja mielikuvilla halutaan korostaa ”nuorten vanhojen” vanhuuseläkeiän saavuttaneiden 65-75- tai 65-85-vuotiaiden toimintakyisyyttä, aktiivisuutta. Samalla vedetään rajaa varsinaisiin vanhuksiin, jotka ovat avun tarpeessa. (Julkunen, 2008, 18.) Voitto Helander (2006) pohtii ikääntyneestä väestöstä käytettävien ilmaisu- ja kirjavuutta. Hän itse käyttää kolmannen iän kansalaisista käsitettä seniorikansalainen. Helander näkee kielellisenä epämääräisyyden huippuna termin ikääntyvä, sillä me kaikki vauvasta vaariin olemme ikääntyviä. Eläkeläinen on puolestaan huono termi ikäihmisistä hänen mukaansa muun muassa siksi, että eläkkeellä voi olla nuorikin henkilö esimerkiksi sairauden takia. (Helander, 2006, 16-18.)

Voitto Helanderin mielestä jako kolmannen iän seniorikansalaisiin ja neljännen iän vanhuksiin tulisi näkyä myös julkisessa ikäihmisspolitiikassa. Hän katsoo, että erittely aktiivisiin ja omatoimisiin seniorikansalaisiin ja hoivaa tarvitseviin vanhuksiin on tehtävä myös terminologisesti, sillä ikäihmisiä ei voida käsitellä yhtenä ryhmänä. (Helander, 2006, 9.)

Ilka Haarnin tutkimus (2010) eläkeläisten parista pääkaupunkiseudun kaupunginosassa ”Lähilässä” osoittaa, että osallistuville eläkeläisille kolmas ikä tarjoaa elämänlaatua sekä hyvän vanhenemisen väyliä, tapoja ja käytäntöjä. Tutkimuksessa mukana olleille osallistuminen oli keino järjestää arki mielekkääksi. Samalla pidettiin yllä omaa hyvinvointia. Tyypillistä oli tehdä useita eri asioita ja olla mukana monessa. Kolmanteen elämään kuului tyypillisesti muun muassa lasten(lasten) auttamista, kodinhoitoa, liikuntaa erilaisia harrastuksia, matkailua ja erilaisia kulttuurierintoja. Osallistuminen ja muu elämä limittyivät hyvin keskenään. Kuitenkin erityisesti hoivatehtävät lähipiirissä asetettiin osallistumisen edelle. (Haarni, 2010, 30, 163-164.)

Kolmannen iän käsitteeseen suhtaudutaan myös kriittisesti. Antti Kariston (2004) mukaan puheet kolmannesta iästä vapauden ja omatoimisuuden aikana voivat nostaa esiin myös kysymyksen siitä, onko tuollaista ikää edes olemassa. Suomen kaltaisessa yhteiskunnassakin kolmas ikä viittaa keskimääräisyyksiin asiassa, jossa yksilöllinen vaihtelu on suurta. Elämä ei mene kaikilla niin, että ensin on kolmas ikä ja sitten vasta vanhuus. Jotkut saattavat olla vanhuksia pian eläkkeelle siirryttyään, jotkut kuolevat ennen vanhusikää. Tämän takia Karisto katsoo, että kolmas ikä sopii käytettäväksi käsitteenä paremmin väestö- kuin yksilötasolla. Karisto vertaa kolmasikäisyyttä Suomessa 1960-luvulla tapahtuneeseen suureen kulttuuriseen ja yhteiskunnalliseen muutokseen, joka synnytti nykymuotoisen nuoruuden. Samalla tavalla kolmas ikä tuo keski-iän ja vanhuuden väliin uuden omaleimaisen elämänvaiheen omine seurauksineen. Muutoksia tapahtuu esimerkiksi yhdyskuntaelämässä ja yhdistystoiminnassa. (Karisto, 2004, 91, 93.)

Kolmannen iän käsitteen ehkä pahimpana ongelmana nähdään sen nostama kuilu kolmannen iän ja neljännen iän välille: vanhuus näyttäytyy vieläkin surkeampana elämänvaiheena, kun sitä verrataan virkeiden kolmasikäläisten elämään. (Karisto, 2004, 102.) Lisäksi kolmas ikä ei koita kaikille yhä ruusuisena. Kaikilla ei ole varaa lisätä matkailua tai viettää eläkepäiviään niin kuin haluaa. Jyrki Jyrkämä (2005) huomauttaa, että kolmannen iän alkua saattavat viivästyttää paineet jatkaa työelämässä. Monella on ehkä ongelmia toimeentulon suhteen tai auvoisiksi ajatellut eläkepäivät muuttuvatkin omaishoitajan sitouttavaksi arjeksi. (Jyrkämä, 2005, 355.)

Kun tarkastelen tutkimuksessani vanhusneuvostoja kolmannen iän teorian näkökulmasta, suuntaan katseeni siihen, miten aktiiviset kolmasikäläiset toimivat välittäjän roolissaan myös neljännen iän edustajien suuntaan. Marja Keränen pohtii hallinta-ajatteluun perustuvaa mallia esitellessään edustamista eli toimimista toisen puolesta uusissa osallistumisen muodoissa: ” Jos sidosryhmäedustus suosii äänekkäitä eliittejä vähäosaisten kustannuksella, monien osallistumisen paikkojen pystyttäminen vielä moninkertaistaa eliittien äänen kuuluvuuden ja heikentää heikoimmassa asemassa olevin vaikutusmahdollisuuksia” (Keränen, 2014, 50). Vanhusneuvostossa vireiden eläkeläisjärjestöjen edustajien voidaan katsoa muodostavan edellä kuvatun kaltaisen eliitin. Vanhusneuvoston jäsenet ovat aktiivisia, ja monilla heistä on useita luottamustehtäviä. Vaarana on, että eläkeläisjärjestöjen ulkopuolella olevat ikäihmiset ja vanhukset jäävät heikoimmassa asemassa oleviksi. Aktiivinen ja toimiva viestintä vähentää tätä vaaraa.

3.3. Vanhusneuvostoja tutkittu vielä varsin vähän

Vanhusneuvostoja ja niiden toimintaa on tutkittu vielä suhteellisen vähän. Lisäksi suurin osa tutkimuksista on tehty ennen vuotta 2014, jolloin vanhusneuvostoista tuli

kunnissa lakisääteisiä. Myöskään vanhusneuvostoihin liittyvää kirjallisuutta ei ole vielä kovin paljon. Aktiivisesti vanhusneuvostojen toimintaa on seurannut Kuntaliitto. Se teki lokakuussa 1999 kuntien vanhusneuvostoista kyselyn, jonka tulokset esiteltiin Kuntaliiton julkaisussa Vanhusneuvostot Suomessa ja eräissä muissa maissa (Virnes & Häkkinen 2000). Kysely lähetettiin kaikkien kuntien (452) sosiaalijohtajille tai sosiaali- ja terveystoimintajohtajille. Kyselyyn vastasi 390 kuntaa, ja vastausprosentti oli 86. Vastaamatta jättäneiltä 62 kunnalta tiedusteltiin puhelinhaastattelussa, onko kuntaan perustettu vanhusneuvostoa. Vanhusneuvosto määriteltiin kyselyssä ikäihmisten, kunnan viranomaisten, vanhus- ja eläkeläisjärjestöjen sekä muiden ikäihmisten parissa toimivien yhteistyöelimeksi. Vastausajankohtana 52 kunnassa oli vanhusneuvosto. Lisäksi 17 kunnassa oli päätetty perustaa vanhusneuvosto. Neuvostoista 70 prosenttia oli kunnanhallituksen asettamia. Niistä puolet oli perustettu paikkakunnalla toimivien eläkeläisjärjestöjen aloitteesta. Eläkeläisjärjestöt olivat myös edustettuina kaikissa vanhusneuvostoissa. (Virnes & Häkkinen 2000, 20-25.)

Kuntaliitto teki Manner-Suomen kunnille (320) marraskuussa 2012 sähköisen webropol-kyselyn, jonka tulokset käsiteltiin Kuntaliiton Vanhusneuvosto osallistuu ja vaikuttaa –julkaisussa (4/2014). Kyselyssä vanhusneuvostoilla tarkoitettiin vanhusneuvostoja, vastaavia muulla nimellä toimivia yhteistyöelimiä, kuten ikäihmisten neuvostoja, sekä yhdistettyjä vanhus- ja vammaisneuvostoja. Tulosten mukaan vuonna 2012 kunnan oma tai useamman kunnan vanhusneuvosto/vanhus- ja vammaisneuvosto oli 91 prosentilla Manner-Suomen kunnista. (Virnes 2014, 1-2.)

Kari Kankaanranta (2014) selvitti pro gradu -tutkielmassaan vanhusneuvoston toiminnan kehittämiskohteita ja pohti, mitkä ovat tehokkaan toiminnan ja vanhusneuvostolle asetettujen tavoitteiden esteitä. Kankaanrannan tutkimuskohteena oli Säkyylän ikääntyvien neuvosto. Tutkielmassaan hän pohti myös deliberatiivisen demokratian mahdollisuutta osana vanhusneuvoston toimintaa. Kankaanrannan haastattelemat ikääntyvien neuvoston jäsenet kertoivat keskustelelevansa

vanhusneuvostossa melko paljon, ja tätä ikäihmisten välistä sosiaalista kanssakäymistä pidetäänkin koko vanhusneuvostotoiminnan tärkeimpänä voimavarana. Deliberatiivisuuteen perustuvalla vanhusneuvostolla on paremmat edellytykset käsitellä asioita tehokkaasti ja toimia neuvonantajina (Kankaanranta, 2014, 63-64.)

Kirsi Koskelainen (2014) tutki opinnäytetyössään vanhusneuvoston tekemiä kirjallisia esityksiä kunnallisessa päätöksenteossa. Tutkimuskohteena olivat kymmenen kunnan (Janakkala, Kangasala, Keminmaa, Kotka, Kuopio, Lappeenranta, Mikkeli, Turku, Valkeakoski ja Vantaa) vanhusneuvostojen vuosina 2010–2012 tekemät kirjalliset esitykset, jotka oli osoitettu kunnallisille päätöksentekoeleimille (Koskelainen, 2014, 5). Tutkimus osoitti, että vanhusneuvostoissa tehtiin yllättävän vähän kirjallisia esityksiä suhteessa kokousten määrään. Koskelainen pohtii, että vanhusneuvostot vaikuttanevat kunnalliseen päätöksentekoon pääasiassa lausuntoja antamalla. (Koskelainen 2014, 54-57.)

Maria Korvola (2012) tutki opinnäytetyössään iäkkäiden vaikutusmahdollisuuksia ja Isonkyrön tulevaisuutta vanhusneuvoston näkökulmasta. Opinnäytetyön tavoitteena oli muun muassa selvittää vanhusneuvoston jäsenten kokemuksia iäkkäiden vaikutusmahdollisuuksista. Tutkimustulosten mukaan vanhusneuvostolle halutaan tulevaisuudessa lisään painoarvoa. Lisäksi haastateltavat toivoivat, että kuntapäätäjät olisivat kiinnostuneempia vanhusneuvoston toiminnasta. (Korvola, 2012 , 2.)

Tuula Ikonen ja Maija Korteso (2003) selvittivät Helsingin vanhusneuvoston toimintaa vuosina 1998–2002. Opinnäytetyössään he tarkastelivat Helsingin vanhusneuvoston kokousmuistioiden avulla, millaisiin asioihin ikäihmiset halusivat vaikuttaa ja millä keinoin. Tutkimuksen mukaan vanhusneuvosto käsittelee hyvin erilaisia asioita, mutta käsitellyt asiat ovat kuitenkin pienehköjä ja käytännönläheisiä. Ikonen ja Korteso tulevat tutkimuksessaan siihen tulokseen,

että vanhusneuvosto on hyvä vaikuttamisen kanava ikäihmisten asioissa. (Ikonen & Kortosalu, 2003, 46.)

Suomen vanhusneuvostoista on tehty toistaiseksi yksi väitöskirjatutkimus. Anu Leinonen (2006) on tarkastellut väitöskirjassaan vanhusneuvoston toimintaa maaseutumaisissa kunnissa erilaisten funktioiden avulla. Funktioilla hän viittaa vanhusneuvostojen julkilausuttuihin päämääriin ja piilotavoitteisiin. (Leinonen 2006, 87) Leinonen paikansi neuvoston ja sitä kautta ikääntyvien kuntakansalaisten funktioita suhteessa viranhaltijoihin, päättäjiin, kuntaorganisaatioon ja paikallisympäristöön sekä eri ikäryhmiin ja eri eläkeläisryhmiin. Hän löysi yhteensä 13 funktiota: observaattori, välittäjä, virkistäjä, legitimoija ja itsensä pyhittäjä, intressiedustaja, ikäryhmädemokraatti, ikäraamittaja ja ikäyhdistäjä, järjestöaktiivien yhteisö, paikallinen linkki, ikäpolvikiinnittynyt toimija ja uudistuja. (Leinonen,2006, 93-174.) Esimerkiksi observaattorin funktio tarkoittaa vanhusneuvoston asemaa päättäjien ja viranhaltijoiden toiminnan tarkkailijana ja välittäjän funktio ikääntyneiden kuntakansalaisten ja kuntaorganisaation edustajien välistä viestintää ”tuntosarvena toimimista”. (Leinonen, 2006, 93-95.) Jos vanhusneuvosto hylkää viranhaltijoiden ja päättäjien tarkkailun sekä viestimisen ikääntyneiden kuntalaisten, viranhaltijoiden ja päättäjien välillä, on seurauksena olemassa olevan tilanteen legitimointi eli eläkeikäisten lojaalisuus viranhaltijoita ja päättäjiä kohtaan ja edunvalvontatehtävästä vetäytyminen tai itsensä pyhittäminen eli ritualisoiva ja itseään suojeleva toiminta. (Leinonen, 2006, 185.)

4. TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Vanhusneuvostot ovat monella tapaa eräänlaisia välitilan toimijoita: Ne eivät ole itsenäisinä toimijoina kiinteä osa kunnan hallinto-organisaatiota, mutta ne eivät ole myöskään selkeästi kansalaisyhteiskunnan toimijoita. Välissä oleminen näkyy myös

siten, että neuvoston jäsenet kolmannen iän edustajina eivät ole enää työikäisiä, mutta he eivät ole vielä neljännen iän vanhuksiakaan. Tutkimuksessani tarkastelen tätä välitilassa toimimista. Oulun vanhusneuvosto on toiminut vasta varsin lyhyen aikaa, sillä se perustettiin alkuvuonna 2013. Tarkastelen neuvoston toimintaa sen kolmen ensimmäisen toimintavuoden eli vuosien 2013-2015 ajalta.

Tässä tutkielmani neljännessä luvussa kerron tarkemmin tutkimustehtävästäni ja tutkimusaineistosta, joka perustuu vanhusneuvoston asiakirjoihin ja neuvoston jäsenten haastatteluihin. Lopuksi esittelen, miten olen analysoinut aineistoani ja miten olen tehnyt neuvoston jäsenten haastattelut.

4.1. Tutkimustehtävä

Tutkimustehtävänäni on selvittää, miten vanhusneuvosto toimii kuntahallinnon ja ikääntyneiden kansalaisten välissä. Kohdennan katseeni kahteen asiaan. Toinen niistä on vanhusneuvoston välittäjän rooli ja toinen ikäihmisten erilainen asema riippuen heidän toimintakyvystään. Tarkastelen tutkimustehtävääni Peter Laslettin (1996) kolmannen iän lähtökohdista ottaen huomioon vanhusneuvoston luonteen uudenaikaisena osallistumisen muotona. Kun vanhusneuvosto toimii eräänlaisessa välitilassa, omana saarekkeenaan, kansalaisyhteiskunnan ja hallinnon keskellä, viestintä ja tiedottaminen nousevat erityisen tärkeään rooliin.

Tutkimukseni on tapaustutkimus, jossa huomioni kohteena on Oulun kaupungin vanhusneuvosto. Tapaustutkimukselle on ominaista, että yksittäisestä tapauksesta tuotetaan yksityiskohtaista tietoa. Keskeistä tapaustutkimuksessa on, että käsiteltävä aineisto muodostaa kokonaisuuden – tapauksen. Tapaustutkimus soveltuu aineistolähtöiseen analyysiin, jota käytän tutkimuksessani. Vaikka tutkimus keskittyykin tapaukseen, se voi olla valikoivaa eli kun tutkimuskohde laajenee, on järkevää fokuoittaa johonkin tiettyyn näkökulmaan. (Eskola & Saarela-Kinnunen,

2015, 181-182.) Itse keskityin vanhusneuvoston toimintaan viestinviejänä ja neuvoston jäsenten välittäjän rooliin kolmannen iän edustajina kuntahallinnon ja kansalaisyhteiskunnan sekä työikäisten ja vanhusten välissä. Valitsin tapaustutkimukseni kohteeksi Oulun vanhusneuvoston, sillä Oulun on iso kaupunki, jossa nuoresta ikärakenteestaan huolimatta on paljon ikäihmisiä. Tutkimuksen tuloksia voitaneen siksi yleistää myös muihin vanhusneuvostoihin. Kyse on teoreettisesta tai olemuksellisesta yleistettävyydestä, jolloin yleistyksen kannattaa tehdä tulkinnoista, ei suoraan aineistosta (emt., 185).

4.2. Asiakirjat ja haastattelut tutkimuksen aineistona

Oulun vanhusneuvoston verkkosivuillaan julkaisemat asiakirjat neuvoston kolmen ensimmäisen toimintavuoden (2003-2005) ajalta muodostavat keskeisen osan tutkimukseni aineistoa. Verkkosivuille on koottu vanhusneuvoston kokousten pöytäkirjat sekä neuvoston lausunnot, esitykset ja kannanotot. Niiden lisäksi kävin läpi muistioita neuvoston työvaliokunnan kokouksista sekä erilaisista tapaamisista. Näitä asiakirjoja sain haltuuni vanhusneuvoston kahden jäsenen omista arkistoista. Sieltä sain luettavakseni myös niitä lausuntoja, kannanottoja ja esityksiä, joita ei joistain syystä ollut laitettu nettiin. Asiakirjojen lisäksi tutkimusaineistonani on Oulun vanhusneuvoston jäsenten haastattelut.

Aloin kerätä aineistoa syksyllä 2015. Ensin otin yhteyttä Oulun kaupungin vanhusneuvoston asiantuntijasihteeriin, joka kutsui minut lokakuussa ensimmäiseen Oulun vanhusneuvoston järjestämään vanhusneuvostojen yhteistyöseminaariin. Paikalla oli noin sata vanhusneuvoston jäsentä Oulun lähialueilta. Seminaarissa sain vahvistusta oletukselleni, että vaikka vanhusneuvostojen toiminta on vielä paikoin alkuvaiheessa, niillä on mahdollisuus kehittyä merkittäväksi ikäihmisten asioiden eteenpäin viejiksi.

Marraskuussa tapasin Oulun vanhusneuvoston työvaliokunnan, ja esittelin heille tutkimussuunnitelmaani. Sain samalla hyödyllistä tietoa neuvostosta ja sen historiasta. Lisäksi sovimme, että osallistun Oulun vanhusneuvoston seuraavaan kokoukseen ja esittelen tutkielmaani kaikille jäsenille. Osallistuin 24. marraskuuta kokoukseen, joka pidettiin Rajakylän hoivassa. Ennen kuin aloin etsiä haastateltavia, pyysin ja sain Oulun kaupungilta luvan aiheen tutkimiseen. Haastattelut toteutin marras-joulukuussa 2015.

Tarkoitukseni oli haastatella vanhusneuvoston jäseniä 2-3 hengen ryhmähaastatteluna, mutta tämä osoittautui liian vaikeaksi. Vanhusneuvoston jäsenet ovat niin kiireisiä lukuisten muiden luottamustoimiensa ja harrastustensa takia, että en sitkeistä yrityksistäni huolimatta onnistunut saamaan kuin yhden ryhmän koolle samaan aikaan samaan paikkaan. Tämän takia päädyin haastattelemaan osan neuvoston jäsenistä yksitellen. Haastattelin yhteensä kahdeksan neuvoston jäsentä, viisi ryhmässä ja kolme erikseen. Haastateltavat valitsin osin Oulun vanhusneuvoston puheenjohtajan avustuksella. Hän esitti minulle vaihtoehtoja, kun kerroin, että haluan haastateltavaksi sekä miehiä että naisia sekä jäseniä, jotka edustavat eri aatesuuntaa ja jotka asuvat eri puolilla Oulua. Soitin jokaiselle haastateltavalle erikseen ja sovin haastattelusta. Jokaiselta haastateltavalta sain kirjallisen haastatteluluvan.

Oulun vanhusneuvoston historiaosuuden kokosin erilaisista asiakirjoista. Olen katsonut niistä, miten vanhusneuvostoa on alettu valmistella, millaisia tavoitteita sillä on ollut ja miten hanke on edennyt. Lisäksi sain arvokasta tietoa vanhusneuvoston syntyvaiheista haastatteleamalla Oulun Eläkeläistyön neuvottelukunnan puheenjohtajana toiminutta Kyösti Kekkosta.

4.3. Aineiston laadullinen analyysi

Tutkimuksessani on kyse on asiakirjojen ja haastattelujen kvalitatiivisesta eli laadullisesta analyysistä. Laadullista analyysia voidaan luonnehtia kaksivaiheisena toimintana, johon kuuluvat havaintojen pelkistäminen ja arvoituksen ratkaiseminen. Havaintojen pelkistämässä aineistoa tarkastellaan teoreettisen viitekehyksen ja kulloisenkin kysymyksenasettelun keskeisimmästä suunnasta. Kyse on havaintojen karsimisesta esimerkiksi jonkin yhteisen piirteen tai nimittäjän perusteella. Lähtökohtana on ajatus, että aineistossa on esimerkkejä samasta ilmiöstä. Arvoituksen ratkaisemisella tarkoitetaan tulosten tulkintaa johtolankojen avulla. (Alasuutari, 2011, 40- 48.)

Asiakirja-aineiston analyysimenetelmänä käytin sisällönanalyysia, ja lähdin etsimään aineistosta tutkimustehtävän kannalta merkittävimpiä teemoja etsimällä teksteistä yhdistäviä seikkoja. Kyse oli siis havaintojen pelkistämisestä. Kun aineistoa järjestellään teemojen mukaisesti, kunkin teeman alle kootaan esimerkiksi kustakin asiakirjasta ja haastattelusta ne kohdat, jossa kyseinen teema mainitaan. (KvaliMOTV.)

Aloitin aineiston analyysiprosessin perehtymällä Oulun vanhusneuvoston nettisivuilla oleviin asiakirjoihin lukemalla läpi vanhusneuvoston kokousten pöytäkirjat sekä neuvoston esitykset ja lausunnot. Lisäksi kävin läpi yksityisarkistoista saamiani muistioita sekä niitä neuvoston esityksiä, kannanottoja ja lausuntoja, joita ei netissä ollut. Pelkistin havaintojani jakamalla asiakirja-aineiston ensin sen mukaan, oliko kyseessä lausunto, esitys tai kannanotto. Katsoin tutkimuskysymyksen näkökulmasta, millaisia asioita niissä käsitellään. Luin läpi myös kokousten pöytäkirjat nostaen esille niitä tärkeitä asioita, joita kokouksissa oli käsitelty. Etsin keräämäni aineiston perusteella aihekokonaisuuksia, joita neuvoston jäsenet pitävät tärkeinä. Esille nousivat seuraavat kolme teemaa:

1. *Viestintä*

2. *Esteettömyys*

3. *Palvelut.*

4.3.1. Haastattelujen toteuttaminen

Ryhmähaastatteluissa käytin puolistrukturoitua teemahaastattelua. Tälle menetelmälle on tyypillistä, että haastattelu suunnataan valmiiksi mietittyihin teemoihin, joista sitten keskustellaan yhdessä. Jokin haastattelun näkökohta on lyöty ennalta lukkoon, mutta muutoin tilanne elää haastattelun edetessä. Merkittävää on myös se, että muutaman hengen ryhmää haastatellessa merkitykset syntyvät vuorovaikutuksessa toisten haastateltavien kesken. (Hirsjärvi & Hurme, 2008, 47-48.)

Käytin ryhmähaastattelussa teemoja, jotka olen tiivistänyt seuraavien otsikoiden alle:

- *Tarpeellisuus*: miksi vanhusneuvostoa tarvitaan ja kenen etuja se ensisijaisesti ajaa?
- *Vanhusneuvoston rooli*: mitkä asiat ovat tärkeimpiä, miten alueellisuus näkyy neuvoston toiminnassa, miten neuvoston yhteistyö sujuu virkamiesten ja poliittisten päättäjien kanssa, mikä asema sillä on kuntakentässä ja saako neuvosto riittävän aikaisin tietoa ikäihmisiä koskevista asioista ja niiden valmistelusta?
- *Kokouskäytännöt*: miten vanhusneuvosto käsittelee asioita kokouksissaan?
- *Tunnettuus*: miten neuvosto tekee toimintaansa tunnetuksi ja millainen on sen tiedotuspolitiikka?

Jokaisen haastattelun aloitin ”lämmittelykysymyksellä” siitä, ovatko haastateltavat mukana muussa vapaaehtois- tai järjestötoiminnassa ja millainen heidän mahdollinen poliittinen taustansa on. Tällä halusin selvittää haastateltavien taustoja ja sitä, kuinka aktiivisia he ovat omassa arjessaan. Lähes kaikilla haastateltavillani oli eläkeläisjärjestöedustuksen lisäksi useita luottamustehtäviä.

Ryhmähaastattelulla on hyvät ja huonot puolensa. Sen hyvänä puolena on tehokkuus: tietoa saadaan nopeasti samanaikaisesti usealta vastaajalta (Hirsjärvi & Hurme 2008, 63). Haastattelujen etuna on myös se, että sen aikana on mahdollista selventää vastauksia ja syventää saatavia tietoja täsmentävillä kysymyksillä, pyytää ryhmän jäseniä selittämään, mistä on kysymys. Keskustelu ei toisaalta jää vain haastateltavan ja haastattelijan väliseksi vuoropuheluksi. Tutkija jää ajoittain kysymyksineen taka-alalle, ja ryhmän jäsenet alkavat kysellä asioita toisiltaan, kenties pohtia ryhmälle ominaista suhtautumistapaa ja ehkä kiistellä tulkinnoista. Tällaisessa tilanteessa haastattelijaa voi nähdä, kuulla ja eritellä sellaista, mikä ei yksilöhaastattelussa ole mahdollista. (Alasuutari 2011, 152.)

Ryhmähaastattelujen huonona puolena pidetään sitä, että ryhmädynamiikka ja erityisesti valtahierarkia vaikuttavat siihen, kuka puhuu ryhmässä ja mitä sanotaan. Erityinen ongelma syntyy silloin, kun yksi tai kaksi henkilöä dominoi ryhmässä (Hirsjärvi & Hurme 2008, 63.) Minulla ei varsinaisesti tätä ongelmaa ollut: haastateltavat antoivat varsin hyvin tilaa muiden vastauksille. Ongelmana oli pikemminkin se, että puhe lähti rönsyilemään ja joidenkin puheenvuorot venyivät liian pitkiksi pohdinnoiksi. Välillä oli pakko suitsia keskustelua.

Teemahaastattelun etuna on se, että ihmisten tulkinnat ja heidän asioille antamansa merkitykset ovat tärkeitä. Merkittävää on myös se, että kun haastattelee muutaman hengen ryhmää, merkitykset syntyvät vuorovaikutuksessa toisten haastateltavien kesken. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 47-48.) Myös minun haastateltavilla syntyi hyvin vuoropuhelua. Toinen jatkoi siitä aiheesta, mihin toinen lopetti. Haastatteluryhmässäni oli viisi neuvoston jäsentä. Pelkäsin, että

ryhmä on liian iso. Haastattelu sujui kuitenkin varsin hyvin, ja sain kaikki teemat käytyä läpi. Haastatteluun kului aikaa noin puolitoista tuntia.

Ryhmähaastattelussa kyse oli ”harkinnanvaraisesta näytteestä”, koska en pyrikään tutkimuksellani löytämään tilastollisia yleistyksiä vaan ymmärtämään neuvoston toimintaa syvällisemmin, saamaan tietoa neuvoston paikallisista toimintatavoista tai mahdollisesti löytämään uusia teoreettisia näkökulmia tapahtumiin ja ilmiöihin. Muutamaa henkilöä haastatteleamalla voi saada merkittävää tietoa. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 58-59.) Viiden jäsenen ryhmähaastattelu antoi paljon tietoa vanhusneuvoston toiminnasta.

Käytin ns. fokus- eli täsmäryhmähaastattelua. Se on ryhmä, joka koostuu muutamasta ihmisestä, jotka on kutsuttu keskusteluun. Täsmäryhmähaastattelussa osanottajat kommentoivat asioita eli spontaanisti tekevät huomioita ja tuottavat monipuolista tietoa tutkittavasta ilmiöstä. Ryhmähaastattelussa haastatteliija puhuu useille haastateltaville samaan aikaan. Välillä hän kuitenkin tekee kysymyksiä myös ryhmän yksittäisille henkilöille. (Hirsjärvi & Hurme, 2008, s. 61.)

Yksittäishaastattelut toteutin samojen teemojen mukaan kuin ryhmähaastattelun. Jälkikäteen huomasin, että yksittäishaastattelussa sain enemmän kriittisiä näkökulmia asioihin. Yksittäishaastattelussa haastateltavan on kenties helpompi kertoa asioista vapaammin ilman ryhmän painetta. Yksittäishaastattelun etuna oli myös se, että haastateltavalla oli enemmän aikaa perustella näkökantojaan.

Nauhoitin kaikki haastattelut ja litteroin ne eli kirjoitin haastattelut koneelle. Tallennusmenetelmän etuna on se, että ”kommunikaatiotapahtumasta saadaan säilytetyiksi olennaisia seikkoja. Samalla saadaan monia tärkeitä haastatteluun sisältyneitä vivahteita kuten äänenkäyttöä, taukoja, johdatteluja” (Hirsjärvi & Hurme 2008, 92). Haastattelun litterointi varmistaa myös sen, että haastateltavan sanoma ei vääristy. Haastateltavieni kanssa sovin, että haastattelukommenteista ei paljastu haastateltavan henkilöllisyys. Jokaiselta haastateltavalta sain kirjallisen haastatteluluvan.

Haastatteluaineiston analyysin aloitin jo litterointivaiheessa. Luin haastattelut useaan otteeseen asiakirja-aineistosta nostamieni teemojen lähtökohdista. Nostin esille, mitä haastateltavat sanoivat viestinnästä, esteettömyydestä sekä terveydestä ja palveluista. Tulkinnan perustin molempiin aineistoihin sekä tutkimuskysymyksiini vanhusneuvoston ja sen jäsenten välittäjän roolista kolmannen iän edustajina ikääntyvien ja vanhusten äänitorvena sekä toimijoina kuntahallinnon ja kansalaisyhteiskunnan välissä.

5. OULUN VANHUSNEUVOSTOA VALMISTELTIIN PITKÄÄN

Oulun vanhusneuvosto on vanhuspalvelulakiin (980/2012) perustuva toimielin. Oulun kaupunginhallitus hyväksyi kokouksessaan 18.2.2013 vanhusneuvoston toimintasäännön ja nimesi vanhusneuvoston toimikaudekseen 2013-2016. Toimikausi tosin venyy alkuperäistä suunnitelmaa pidemmäksi, sillä oikeusministeriön mukaan kuntavaalien vaalipäivä siirtyy vuodesta 2017 lähtien lokakuusta huhtikuuhun. Tämä tarkoittaa sitä, että vanhusneuvosto toimii kunnanvaltuustojen tavoin seuraaviin kuntavaaleihin asti. Tässä luvussa kerron aluksi, millaisessa ympäristössä Oulun vanhusneuvosto toimii ja miten Oulussa toteutetaan osallisuutta. Sen jälkeen esittelen Oulun vanhusneuvoston historiaa ja toimintaperiaatteita.

5.1. Oulun vanhusneuvosto on ison alueen toimija

Oulu on noin 200 000 asukkaan kaupunki Pohjanlahden rannalla. Suomen viidenneksi suurin kaupunki syntyi vuoden 2013 alusta, kun Oulu, Haukipudas,

Kiiminki, Oulunsalo ja Yli-Ii liittyivät yhteen. Oulun vanhusneuvoston toimintaympäristö on varsin nuori. Oulun kaupungin verkkosivujen mukaan oululaisten keski-ikä oli vuoden 2014 alussa 36,7 vuotta. Nuorekasta ikärakennetta selittävät jatkuva opiskelijoiden ja työnhakijoiden virta sekä suuri syntyvyys. Yli 65-vuotiaita oululaisia on noin 27 500.

Oulun kaupungin verkkosivujen mukaan Oulun kaupunginvaltuuston suurin poliittinen ryhmä on Keskusta. Viime kuntavaaleissa 2012 puolue sai 19 valtuutettua. Toiseksi suurin puolue on Kokoomus 13 valtuutetulla. Vasemmistolla on 10 valtuutettua. Kaikkiaan valtuutettuja on 67.

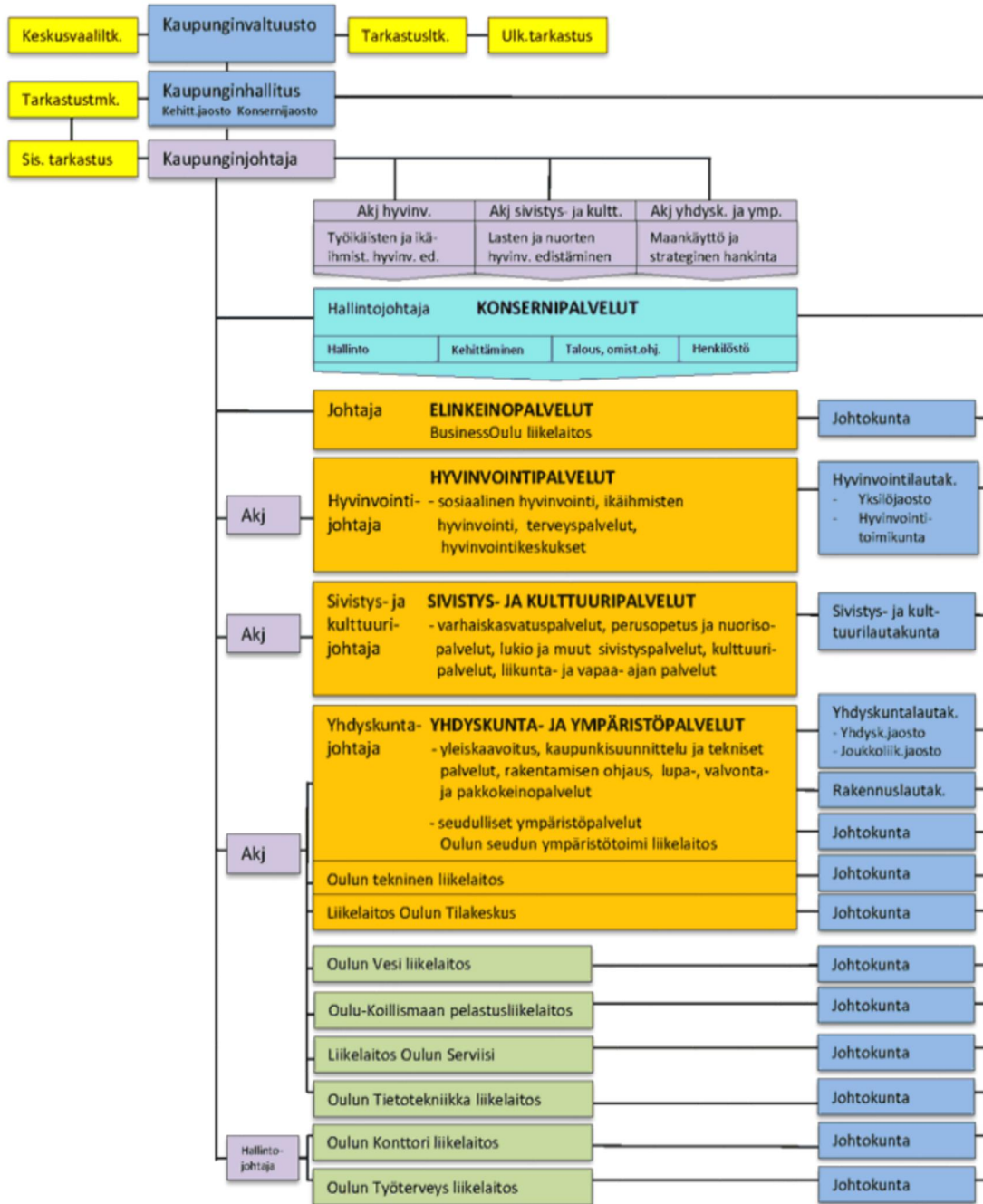
Vanhusneuvoston kannalta merkittävä toimielin on kunnanhallitus, sillä se nimeää neuvoston jäsenet. Kuntalain 38 §:n ja 39 §:n mukaan kunnanhallitus johtaa kunnan toimintaa, hallintoa ja taloutta. Lisäksi sen tehtäviin kuuluu muun muassa vastata valtuuston päätösten valmistelusta, täytäntöönpanosta ja laillisuuden valvonnasta. Kunnan hallintoa, taloudenhoitoa ja muuta toimintaa johtaa kunnanjohtaja, joka työskentelee kunnanhallituksen alaisena.

Valtuuston ja kunnanhallituksen lisäksi kunnassa voi olla lautakuntia. Kuntaliiton mukaan lautakuntarakenne vaihtelee kunnittain, sillä pakollisia lautakuntia ovat vain tarkastus- ja vaaliautakunnat. Lautakunnat ovat hallituksen alaisia toimielimiä, ja niiden tehtävänä on johtaa ja valvoa erilaista palvelujen tuottamista kunnassa sekä vahvistaa ja tuoda esille kuntalaisnäkökulma palvelutuotantoa kehitettäessä. Oulussa kahden pakollisen lautakunnan lisäksi toimivat hyvinvointi, rakennus-, sivistys- ja kulttuuri- sekä yhdyskuntalautakunta.

Vanhusneuvoston lisäksi Oulussa toimivat vammaisneuvosto ja maahanmuuttajaneuvosto. Neuvostot pyrkivät tekemään yhteistyötä, ja niiden puheenjohtajat sekä sihteerit ovat järjestäneet yhteistapaamisia. Esimerkiksi Oulun kaupungin vanhusneuvoston ja vammaisneuvoston ensimmäisessä yhteistilaisuudessa tavoitteeksi asetettiin muun muassa tietojen jakaminen ja

esilläolo yhdessä. Nuorisovaltuusto-nimellä olevaa toimielintä ei Oulun kaupungissa ole, mutta Oulun Nuorten Edustajiston (ONE) tehtävänä on tuoda nuorten ääni kuuluviin oululaisessa päätöksenteossa. Kyse on 15-19-vuotiaiden nuorten edustajistosta, joka toimii Oulun suuralueilla olevien osallisuusryhmien rinnalla. Edustajistoon kaudelle 2015-2016 valittiin 21 nuorta. Lisäksi Oulun kaupungin ja lähikuntien alueella toimii Oulun seudun mielenterveys- ja päihdeneuvosto. Se on mielenterveys- ja päihdetyön julkisten ja kolmannen sektorin toimijoiden muodostama yhteistyöryhmä.

Oulun kaupungin organisaatio 1.1.2015

22.1.2015 Riitta Tahvola

Lähde: Oulun kaupunki

5.1.1. Osallisuus tärkeässä osassa Oulussa

Kuntalaisten osallisuus ja vaikuttaminen perustuvat Oulun kaupungin toiminnassa muun muassa perustuslakiin ja kuntalakiin. Kaupunki on linjannut myös omat suuntaviivansa ja toimintamallinsa, joiden tarkoituksena on vahvistaa kuntalaisten osallisuutta ja vaikuttamista. Oulu määrittää kaupunkistrategiassaan kaupungin tavoitetilan vuoteen 2020, ja siinä yhtenä lähtökohtana on, että kuntalaiset ovat aktiivisia toimijoita (Oulun kaupunki, 2013, 3.) Tarkemmin osallisuudesta ja vaikuttamisesta kerrotaan kuntalaisen osallisuuden ja vaikuttamisen ohjelmassa ”Oulussa jokainen kuuluu ja vaikuttaa” (2014). Asiakirjassa todetaan, että kuntalaisten osallisuudella ja vaikuttamisella on tärkeä sija Oulussa (Oulun kaupunki, 2014, 3).

Osallisuuden ja vaikuttamisen ohjelman listaa useita tavoitteita. Lähtökohtana on, että Oulussa jokainen ääni kuuluu ja jokainen pääsee osallistumaan. Lisäksi ohjelmassa pidetään tärkeänä kunnallisen päätöksentekoprosessin kehittämistä niin, että kuntalaiset pääsevät osallistumaan ja vaikuttamaan jo asioiden valmisteluvaiheessa. Ohjelma painottaa osallisuudessa ja vaikuttamisessa tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta. (Oulun kaupunki, 2014, 4.)

Oulussa on monia mahdollisuuksia päästä osallistumaan kaupungin toimintaan ja palveluihin. Kaupungin osallisuuden ja vaikuttamisen ohjelman mukaan kuntalaisten osallisuuden ja vaikuttamisen perusta on asukas- ja vapaaehtoistoiminnassa, eri kansalaisjärjestöjen toiminnassa sekä asukkaiden ja palvelujen järjestäjien yhteistyössä (Oulun kaupunki, 2014, 4). Esittelen seuraavassa lyhyesti muutamia esimerkkejä niistä osallisuuden ja vaikuttamisen keinoista, joista Oulun kaupunki on kertonut verkkosivuillaan.

Alueelliset verkostot toimivat kaikilla kaupungin asuinalueilla, ja ne on tarkoitettu kaikenikäisille oululaisille. Toiminnassa on mukana asukasyhteisöjä, asukastupia, alueellisia yhteistyöryhmiä, lasten ja nuorten sekä ikääntyneiden osallisuusryhmiä.

Asukastuvat ja kylätalot ovat kaikkien asukkaiden yhteisiä kokoontumispaikkoja ja yhdessä tekemisen keskuksia. Niiden toiminta on osa alueellista toimintamallia, ja se koostuu yleishyödyllisestä vapaaehtoistoiminnasta, arjen hyvinvointia tukevista palveluista ja työllisyyden hoidosta. Asukastuvilta saa esimerkiksi erilaisia palveluja arjen helpottamiseksi, kuten atk-ohjausta ja asiointiapua. Oulun kaupunki tarjoaa asukastuville toiminnan puitteet, mutta asukastupien toiminnasta vastaavat kolmannen sektorin toimijat, kuten asukasyhdistykset.

Oulun Raadit ovat niin ikään kaikille kuntalaisille tarkoitettuja avoimia keskustelutilaisuuksia, jossa aiheena on jokin ajankohtainen asia, esimerkiksi kouluverkosto tai jonkin alueen kehittäminen. Raatien tarkoituksena on vahvistaa kuntalaisten osallisuutta ja vaikuttamista Oulun kaupungin pitkän ajan tavoitteisiin ja palvelujen järjestämiseen. Raateja järjestetään vuosittain noin neljä. Päätäjille viedään tieto siitä, mitä keskusteluissa on noussut esille.

Lähidemokratiatoimikunta on valittu luottamushenkilöistä. Sen tarkoituksena on edistää oululaisten osallisuutta ja vaikuttamista. Toimikunnan tehtävänä on muun muassa toimia lähidemokratiaan liittyvien asioiden valmistelevana toimielimenä sekä tehdä aloitteita ja esityksiä kaupunginhallitukselle lähidemokratiaa koskevista asioista.

Kuntalaisten osallisuuden ja vaikuttamisen ohjelmassa (2014) määritellään myös ikääntyneiden osallisuus ja vaikuttaminen. Ohjelman mukaan pitkän aikavälin suunnittelussa ja perustoiminnassa ikääntyneiden osallisuus ja vaikuttaminen tarkoittavat aiempaa parempaa vuorovaikutusta. Ikääntyneet halutaan mukaan elinympäristön, asumisen, liikenteen ja palvelujen suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin (Oulu, 2014, 14). Ohjelmassa todetaan lisäksi, että hyvän demokratian

toteuttaminen tukee ja vahvistaa ikääntyvän väestön elinvoimaa, hyvinvointia, yhteisöllisyyttä sekä yhteistä vastuuta elinympäristöstä. Ohjelmassa todetaan, että myös heikoimmassa asemassa olevaa ikääntyvää väestöä kannustetaan ja tuetaan osallisuuteen (emt., 14). Ohjelmassa listataan seuraavia keskeisiä näkökulmia ikääntyneiden osallisuuteen ja vaikuttamiseen:

-omaehtoinen terveydestä, kunnosta ja vireydestä huolehtiminen yhteisöllisin toimintamuodoin

-yhteisöllisyyttä rakentava, ikäihmisiä osallistava, omaehtoinen kulttuuritoiminta

-sukupolvien välinen toiminnallinen vuorovaikutus, yhdessä tekeminen

-vapaaehtoistoiminnan kehittäminen sekä tuen tarvitsijoiden että aktiivisten ikäihmisten osalta

-tietoyhteiskunnan kehittäminen kansalaisyhteiskuntana; ikäihmisten kotona asumisen tukeminen tietoyhteiskuntavalmiuksia kehittämällä

-ihmisarvoinen hoiva ja palvelut. (Oulu, 2014, 14.)

Vanhusneuvostojen lisäksi Oulussa toimivat vammaisneuvosto ja nuorisoneuvosto. Kaikki nämä kolme neuvostoa ovat lakisääteisiä. Kun verrataan kaupungin näkökulmaa eri-ikäisten vaikutusmahdollisuuksiin, Oulu tuntuu panostavan nuorten osallisuuteen ikääntyneitä enemmän. Kaupungin verkkosivuillakin todetaan lasten ja nuorten osallisuuden ja vaikuttamisen kehittämisen olevan yksi Oulun painopistealueista. Tosin tämä ei ole yllättävää, sillä kaupungissa on nuori ikärakenne. Lisäksi nuorten vaikuttamiseen kannattaa ja pitää panostaa, sillä siten kaupunki varmistaa, että kiinnostus edustukselliseen ja suoraan demokratiaan säilyy myös tulevilla sukupolvilla.

5.2. Ikääntyneiden neuvostosta vanhusneuvostoksi

Oulun vanhusneuvosto on varsin pitkän valmistelun tulos. Oulun kaupungin ikääntymispoliittisten linjausten valmistelu vuosille 2010-2020 aloitettiin keväällä 2008, ja ”Yhdessä ikäihmisten asialla” –nimen saaneet linjaukset saatiin valmiiksi elokuussa 2010. Tuolloin Oulussa ei ollut vielä vanhusneuvostoa, mutta sen valmistelua varten oli nimetty työryhmä. Siinä oli edustajia muun muassa Oulun eläkeläistyön neuvottelukunnasta, sosiaali- ja terveystoimesta sekä evankelisluterilaisesta seurakunnasta. Ikääntymispoliittisten linjausten mukaan ”työryhmän tehtävänä on tehdä esitys oululaisen vanhusneuvoston tavoitteista, tehtävistä ja kokoonpanosta siten, että sillä on aito mahdollisuus tuoda lisäarvoa ikäihmisten asioiden huomioimiseen kunnallisessa päätöksenteossa ja yhteiskunnan eri sektoreilla. Vanhusneuvoston toimintamallin rakentamisessa tulee ottaa huomioon myös strategian valmisteluun osallistuneen kansalaispaneelin toiminnan jatkuminen alueellisena ikäihmisen äänenä” (Oulu, 2010, 12). Lisäksi kaupunkiin perustettava vanhusneuvosto sai tehtäväkseen ikääntymispoliittisten linjausten seurannan ja arvioinnin omalta osaltaan (Oulu, 2010, 12).

Ikääntymispoliittisten linjausten valmistelussa oli mukana vuonna 1985 perustettu Oulun eläkeläistyön neuvottelukunta. Se koostui pääasiassa eläkeläisjärjestöjen edustajista. Neuvottelukunnan puheenjohtajana vuodesta 2008 kaksi vuotta toimineen Kyösti Kekkosen mukaan ns. kuutoskuntien vanhusneuvostot halusivat jo vuonna 2006 Oulun mukaan vanhusneuvostotoimintaan. Neuvottelukunnalla ei kuitenkaan ollut taloudellisia mahdollisuuksia osallistua tuolloin Helsingissä pidettyihin kokouksiin. Uusi pyyntö tuli kahta vuotta myöhemmin. Kekkonen kertoo, että Suomeen puuhattiin tuolloin vanhusasiavaltuutettua, ja kuutoskuntien vanhusneuvostojen oli tarkoitus olla yhteisvoimin viemässä hanketta eteenpäin.

Siksi Ouluunkin haluttiin vanhusneuvosto. Tälläkin kertaa oululaiset joutuivat kieltäytymään varojen puutteen takia. Tästä heräsi kuitenkin kiinnostus oman vanhusneuvoston perustamiseen. Kaupunkiin muodostettiin vanhusneuvostoa valmisteleva työryhmä. Kekkosen mukaan viiden kunnan liitoshanke kuitenkin keskeytti työryhmän toiminnan.

Oulu kaupungin yhdistymishallitus, jonka tehtävänä oli luoda viidestä kunnasta uusi Oulun kaupunki, nimesi 17.8.2011 (§68) ikääntyneiden vaikuttajaryhmän valmistelemaan uuden Oulun ikääntyvien osallisuuden ja vaikuttamisen toimintamallia yhdessä osallisuuden ja vaikuttamisen toimikunnan kanssa. Päätöksen mukaan vaikuttajaryhmään tuli edustaja ja henkilökohtainen varaedustaja kaikilta uuden Oulun suuralueilta. Vaikuttajaryhmän toimiaika oli vuoden 2012 loppuun asti. Ikääntyneiden vaikuttajaryhmän työvaliokunta valmisteli toimintasäännöt tulevalle vanhusneuvostolle, jota alussa kutsuttiin ikääntyneiden neuvostoksi. Ikääntyneiden vaikuttajaryhmän kokousasiakirjojen mukaan aluksi suunnitelmissa oli, että uuteen Ouluun perustetaan ikääntyneiden neuvosto kaikkien uuden Oulun ikääntyneiden asioita käsitteleväksi itsenäiseksi yhteistyöelimeksi. Tämän lisäksi tarkoituksena oli, että uuden Oulun alueella tuolloin vielä toiminnassa olleet Haukiputaan, Kiimingin, Oulunsalon ja Yli-Iin vanhusneuvostot sekä Oulun Eläkeläistyön neuvottelukunta nimetään suuraluekohtaisiksi ikääntyneiden neuvottelukunniksi. Silloisten vanhusneuvostojen ja Oulun Eläkeläistyön neuvottelukunnan toiminnan oli määrä päättyä vuoden 2012 lopussa. Neuvottelukuntien tehtävänä oli tehdä aloitteita, esityksiä ja antaa lausuntoja toimialuettaan koskevista asioista. Samalla niiden tuli vahvistaa ikääntyneiden neuvoston toimintaa. (Ikääntyneiden vaikuttajaryhmä, 29.5.2012.) Vaikuttajaryhmän tekemä toimintasääntö loi perustan tulevalle Oulun ensimmäiselle vanhusneuvostolle, mutta sellaisenaan sitä ei otettu käyttöön. Kaupunginhallitus päivitti ikääntyneiden neuvoston toimintasäännön vastaamaan 1.7.2003 voimaan tulevaa vanhuspalvelulakia. Samalla kaupunginhallitus nimesi

uuteen Ouluun ensimmäisen vanhusneuvoston. (Kh, 18.2.2013, §133.)
Neuvostoon tuli edustus myös liittyneistä kunnista. Oulun Eläkeläisten Neuvottelukunta piti 18.6.2014 ylimääräisen kokouksen, jossa neuvottelukunnan toiminta lopetettiin.

5.3. Toimintasääntö listaa lukuisia tehtäviä

Oulun vanhusneuvoston toimintasäännössä määritellään neuvoston tarkoitus, tehtävät, asettaminen ja kokoonpano. Toimintasäännön 1. §:n mukaan Oulun vanhusneuvoston tehtävä on edistää ikääntyneen väestön osallisuutta ja sitä, että ikääntyneet otetaan huomioon kunnallisessa päätöksenteossa kaikissa ikääntyneitä koskevissa asioissa jo valmisteluvaiheessa. Lisäksi neuvoston tarkoituksena on edistää yhteistoimintaa viranomaisten, ikääntyneiden sekä eläkeläis -ja vanhusjärjestöjen kesken. Tämä on välittäjän roolissa toimimista kuntahallinnon ja kansalaisyhteiskunnan välissä. Toimintasäännön mukaan neuvoston toiminnan lähtökohtana on ikäihmisen arvostaminen. Hänen elämäkokemuksensa ja asiantuntemuksensa tulee nähdä yhteiskunnallisena voimavarana.

Toimintasäännön 2. §:ssä listataan vanhusneuvostolle lukuisia tehtäviä:

- Edistää osaltaan arvokkaan vanhuuden toteutumista
- Edistää ikääntyneiden tasa-arvoisen ja yhdenvertaisen osallisuuden mahdollisuuksia
- Vaikuttaa ympäristön suunnittelussa ja toteutuksessa siihen, että vanhusten liikkumisen ja asumisen tarpeet otetaan huomioon
- Edistää palvelujen saatavuuden ja laadun yhdenvertaisuuden toteutumista

- Edistää toiminnassaan ikääntyneiden henkistä hyvinvointia ja hiljaisen tiedon ja taitojen siirtymistä sukupolvelta toiselle sekä sukupolvien välistä vuorovaikutusta ja solidaarisuutta
- Osallistua ikääntymispoliittisen ohjelman laadintaan ja arviointiin ja seurata ohjelman toteutumista
- Osallistua vanhuksia koskevien sähköisten palvelujen kuntalais- ja asiakaslähtöiseen kehittämiseen (esimerkiksi lausunnot)
- Tiedottaa aktiivisesti ikääntyneitä koskevista asioista
- Verkottua paikallisesti ja valtakunnallisesti ikäihmisten osallisuutta, vaikuttamista sekä hyvinvointia edistävien tahojen kanssa
- Kutsua vanhusjärjestöjen edustajat päättäminaan aikoina yhteistyötilaisuuteen, jossa raportoidaan muun muassa vanhusneuvoston toiminnasta
- Hoitaa muut vanhusneuvoston toimialaan kuuluvat ja kaupunginhallituksen määräämät tehtävät.

Vanhusneuvosto on itsenäinen toimielin kaupunkiorganisaation kyljessä, ja kaupunginhallitus on asettanut sen toimikaudekseen. Oulun vanhusneuvostolla on kolmen ensimmäisen toimintavuotensa aikana ollut 7-9 kokousta vuodessa. Neuvosto on keskuudestaan valinnut työvaliokunnan, joka valmistelee kokousten asiat ja kiireellisissä tapauksissa antaa kaupungille lausunnon neuvoston puolesta. Vanhusneuvoston toimintasäännön 4 §:n mukaan työvaliokuntaan kuuluvat vanhusneuvoston puheenjohtaja, varapuheenjohtaja, sihteeri sekä neuvoston jäsenten keskuudesta kolme eläkeläisjärjestöjen edustajaa. Työvaliokunnan tehtävänä on valmistelutöiden lisäksi huolehtia vanhusneuvoston antamista tehtävistä.

Vanhusneuvoston jäsenistä suurin osa on eläkeläisjärjestöjen edustajia. Neuvostossa on 19 jäsentä. Lisäksi puhe- ja läsnäoikeus on sotaveteraanien ja evankelisluterilaisen seurakunnan edustajilla sekä kolmella Oulun kaupungin edustajalla (Konsernipalvelut/viestintä, kansalaisvaikuttaminen, yhteisötoiminta ja hyvinvointipalvelut/tilaajatoiminta). Jäsenet on ensin valittu eläkeläisjärjestöissä, ja sen jälkeen kaupunginhallitus on vahvistanut esityksen. Lisäksi neuvostossa on kaksi sitoutumatonta jäsentä. Tämä tarkoittaa sitä, että he eivät kuulu eläkeläisjärjestöihin. Kaupunginhallitus on nimennyt nämä kaksi jäsentä.

Oulun vanhusneuvostossa työskentelee puolipäiväinen asiantuntijasihteeri, jonka palkan maksaa kaupunki. Hänet on nimennyt konsernipalveluiden hallintojohtaja. Sihteeri toimii paitsi työvaliokunnan myös koko vanhusneuvoston sihteerinä. Lisäksi hänen tehtävänsä on huolehtia muun muassa vanhusneuvoston käsiteltäväksi tulevien asioiden valmistelusta sekä lausuntojen ja esitysten laatimisesta ja tiedoksi saattamisesta. Sihteerillä on puhevalta mutta ei äänivaltaa. (Oulun vanhusneuvoston toimintasääntö, 6§.)

6. VIESTIVÄ VANHUSNEUVOSTO VAIKUTTAA PARHAITEN

Tässä tutkimukseni kuudennessa luvussa esittelen tutkimukseni tulokset siitä, miten vanhusneuvosto toimii kuntahallinnon ja ikääntyneiden kansalaisten välissä. Olen kohdentanut katseeni vanhusneuvoston välittäjän rooliin sekä ikäihmisten erilaiseen asemaan riippuen heidän toimintakyvystään. Tarkastelen vanhusneuvostoa Peter Laslettin (1996) kolmannen iän teorian avulla.

Oulun vanhusneuvosto on sen verkkosivujen mukaan antanut kolmen ensimmäisen toimintavuotensa (2013-2015) aikana eniten lausuntoja. Lisäksi se on tehnyt muutaman esityksen ja kannanoton. Kokouksia on ollut yhteensä 24. Olen jakanut

neuvoston käsittelemät asiat kolmeen teemaan: *viestintä, esteettömyys sekä palvelut*. Seuraavissa alaluvuissa esittelen näiden teemojen kautta vanhusneuvoston välittäjän roolia ikäihmisten äänitorvena. Teemoista suurimman painoarvon saa viestintä. Tutkimuksen analyysivaiheessa huomasin, että se on neuvoston toiminnassa kaiken perusta: neuvostolla ei ole isoa merkitystä, jos tiedonkulku ei toimi neuvoston ja poliittisten päättäjien sekä virkamiesten välillä. Neuvoston merkitys jää hämäräkäsi myös silloin, jos se ei onnistu tekemään työtään näkyväksi muiden ikääntyvien keskuudessa tai jos se ei pysty viestittämään ikäihmisille tärkeistä vireillä olevista asioista. Viestinnän lisäksi aineistosta esiin nostamani sisällölliset teemat, esteettömyys ja palvelut, kertovat siitä, millaisia asioita vanhusneuvoston jäsenet kolmannen iän edustajina priorisoivat. Kyse on kaikille ikäihmisille mutta erityisesti vanhuksille tärkeistä asioista. Esteettömyys ja riittävät palvelut vaikuttavat erityisesti siihen, kuinka pitkään ikääntynyt voi asua itsenäisesti kotonaan.

6.1. Tehokas viestintä on toiminnan perusta

Siinä, miten hyvin vanhusneuvosto tunnetaan, kulminoituu koko neuvoston toiminnan perusta. Vanhusneuvoston näkemykset eivät saa tarvitsemaansa painoarvoa päätöksenteossa, jos virkamiehet ja poliittiset päättäjät eivät tunne neuvostoa ja sen asemaa. Neuvosto ei pysty lisäämään myöskään ikäihmisten osallisuutta, jos paikalliset ikäihmiset eivät tunne neuvoston toimintaa tai jopa tiedä sen olemassaolosta. Siksi viestinnällä on neuvoston toiminnassa kaikkein suurin merkitys. Tiedottamisen tärkeys nousi esille myös Kuntaliiton vanhusneuvostokyselyssä (2014). Siinä toiseksi tärkeimmäksi vanhusneuvoston tehtäväksi määriteltiin yhteistoiminnan ja tiedonkulun edistäminen eri tahojen kesken. Kolmanneksi eniten mainintoja sai tiedottaminen. (Virnes, 2014, 4). Luokittelun nämä molemmat tehtävät osaksi viestintää. Aktiivinen tiedottaminen ikääntyneitä koskevista asioista ja verkottuminen ”paikallisesti ja valtakunnallisesti

ikäihmisten osallisuutta, vaikuttamista sekä hyvinvointia edistävien tahojen kanssa” kuuluvat Oulun vanhusneuvoston toimintasäännöissä kirjattuihin tehtäviin (2 §). Viestintä kattaa siis hyvin laajan alan neuvoston toiminnasta. Asiakirjojen ja haastattelujen pohjalta olen jakanut nämä kolmeen alateemaan: merkitys ja tunnettuus, kokouskäytännöt ja osallisuus sekä tiedonkulku. Seuraavissa alaluvuissa käsittelen näitä teemoja.

6.1.1. Merkitys ja tunnettuus

Tutkimustehtävänäni on tutkia sitä, miten vanhusneuvosto ja sen kolmatta ikää edustavat jäsenet toimivat kuntahallinnon ja ikääntyneiden kansalaisten välissä. viestinviejänä kuntahallinnon ja kansalaisyhteiskunnan välimaastossa. Selvittääkseni neuvostojen jäsenen omia näkemyksiä asiasta kysyin jokaisen haastattelun aluksi, kuinka tärkeänä haastateltavat ylipäättään pitävät vanhusneuvostoa. Vastaus oli selkeä: vanhusneuvoston jäsenet pitävät erillistä vanhusneuvostoa erittäin tärkeänä ja tarpeellisena elimenä. Edustuksellinen poliittinen demokratia ei ole heidän mielestään riittävän tehokas keino edistää ikäihmisiä koskevia asioita.

Haastateltava (8): ”Ei vanhusten asioita ajeta samalla lailla kuin näitten lasten, perheitten, työikäisten varsinkaan. Silloin, kun täälläkin perustettiin vanhusneuvosto, pikku hiljaa parantunut. Ruvetaan kiinnittämään vanhuksiinkin huomiota.”

Haastateltava (2): Tietenkin vanhusneuvostoa tarvitaan. Päätöksenteko on keski-ikäisten ja nuorten harteilla. Ei siellä sellaista näkemystä, tai harvoin tulee tieto ihan vanhusten keskeltä, että miten asioita pitäisi viiä eteenpäin. Toisaalta sitten kun on neuvosto, niin tuota silloin tulee asiat varsin monesta näkövinkkelistä pohdittavaksi.”

Tämä haastateltavien näkemys kuvastanee ikäihmisten poliittista käytöstä, joka ei ole vain suomalainen ilmiö. Useiden tutkimusten mukaan eläkeläiset ovat niin erilaisia, että he eivät äänestä yhtenäisenä joukkona ja kanavoivat ääniään omille ikätovereilleen. (Leinonen, 2006, 36.) Ehkä tämä on yksi peruste siihen, miksi ikääntyneet tarvitsevat vanhusneuvoston omien asioidensa esille nostamiseen.

Varsinkin Ouluun liittyneiden kuntien jäsenet pitävät neuvostoa tarpeellisena kuntaliitoksen takia. Tärkeänä pidetään sitä, että reuna-alueiden asukkailla säilyy yhdenvertaiset palvelut kantaoululaisten kanssa. Puolestapuhujia tarvitaan esimerkiksi siihen, että julkinen liikenne säilyy riittävänä tai etteivät uudet hyvinvointikeskukset vie ikääntyvien lääkäripalveluja liian kauaksi.

Haastateltava (2): Tarvitaan hyvinkin äänitorvia, jotka tuovat näitä huolia esille.”

Vanhusneuvosto koetaan merkittäväksi ikäihmisten omana vaikutuskanavana.

Haastateltava (8): Ikäihmiset samaistuvat siihen, että aa, tää on meidän juttu, meillä edustajaelin olemassa. Se on olemassaolollaan tärkeä. Sitten täällä Oulussakin voi ottaa esille ikäihmisiä liikuttavia juttuja, mitä katsotaan tarpeellisiksi.

Oulun vanhusneuvoston asiakirjat osoittavat, että vanhusneuvoston jäsenet osallistuvat varsin ahkerasti erilaisiin työryhmiin, hankkeisiin ja koulutuksiin ja tapahtumiin. Kokouksissa päätetään, ketkä neuvostoa edustavat ja onko tilaisuus sellainen, josta maksetaan kulut ja kokouspalkkiot. Vanhusneuvostolle näyttää tulevan varsin paljon kutsuja, joihin mahdollisuuksien mukaan myös osallistutaan. Tämä on tärkeää nimenomaan verkostoitumisen kannalta: mitä enemmän vanhusneuvoston edustajat käyvät näyttäytymässä ja kertomassa neuvoston toiminnasta, sitä paremmin se tulee tunnetuksi oululaisten keskuudessa.

Oulun vanhusneuvoston jäsenten yleinen käsitys on, ettei neuvostoa ja sen roolia vielä tunneta riittävästi. Moni oululainen ei edes tiedä, että kaupungissa toimii

vanhusneuvosto. Ja jos neuvoston olemassaolosta tiedetään, sen toiminnasta saattaa olla väärä kuva.

Haastateltava (5): Mulla ainakin tulee ikäihmiset sanomaan, että kun sä oot siellä, järjestäpä se, että minäkin saisin hoitoa, tai sitä tai tätä. Että on semmoista virheellistä käsitystä meidän roolista:”

Vanhusneuvostossa sen tunnettuuden lisäämistä pidetäänkin hyvin tärkeänä asiana.

Haastateltava (7): ”Koko ajan (tunnettuus) paranee. Mutta ei vielä lähellekään, ei oo riittävän hyvin tieto levinnyt.”

Yksi haastateltava myöntää, että neuvostolla oli vielä tekemistä esimerkiksi mediayhteistyön parantamisessa. Hänen mukaansa median kautta olisi tärkeä päästä kertomaan vanhusneuvoston toiminnasta.

Haastateltava (8): ”Yleensä erittäin nihkeää median mukaan saaminen. Yritetty on, mutta voi sanoa, että laihoi tuloksiin”

Vanhusneuvoston työvaliokunta järjesti tiedotustilaisuuden kaksivuotispäivänsä tienoilla. Toimituksiin lähetettiin tiedote (Oulun ensimmäinen vanhusneuvosto 2 vuotta, 13.2.2015.)

Haastateltava (5): ”Työvaliokunnassa kävi kaksikin toimittajaa. En ole juttua nähnyt.”

Miten sitten Oulun vanhusneuvoston työ näkyy ulospäin? Vanhusneuvoston tarkastetut kokouspöytäkirjat julkaistaan Oulun kaupungin virastotalossa Oulu10-palvelupisteessä sekä vanhusneuvoston omilla verkkosivuilla, jotka ovat kaupungin sivujen yhteydessä. Kokouspöytäkirjojen lisäksi vanhusneuvoston nettisivulla esitellään lyhyesti neuvoston toimintaa. Lisäksi sieltä löytyy neuvoston esityksiä, kannanottoja ja lausuntoja. Kaikkia niitä sinne ei ole kuitenkaan koottu. Siellä ei julkaista myöskään vanhusneuvoston kokousten esityslistoja. Tästä neuvoston työvaliokunta on tehnyt esityksen kokouksessaan 19.3.2014. Sen mukaan esityslistoja

ei julkaista www-sivuilla, koska ” järjestöillä on edustajansa, joihin voivat ottaa yhteyttä ja lisäksi asialista voin muuttua kokouksen alla” (Työvaliokunnan kokousmuistio 3/2014). Tässä ratkaisussa ei ole ajateltu avointa tiedottamista eikä niitä eläkeläisjärjestöjen ulkopuolisia henkilöitä, jotka olisivat kiinnostuneita tietämään vanhusneuvoston kokoukseen tulevista asioista ennakkoon.

Vanhusneuvoston verkkosivuilla esitellään neuvoston kokoonpano. Sieltä löytyvät jäsenten ja varajäsenten nimet, mutta heidän yhteystietonsa puuttuvat. Myöskään sitä ei kerrota, mihin eläkeläisjärjestöön kukin jäsen kuuluu. Sivuilta on nähtävissä vain sihteerin puhelinnumero ja sähköpostiosoite. Nettisivujen tietojen niukkuus yllätti osan haastatelluista neuvoston jäsenistä. Osa ei edes tiennyt, millainen sivusto on.

Haastateltava (7): En ole katsonut koko nettisivuja (naurahtaa). Kuvaavaa on, että me ei olla käsitelty mejän nettisivuja kokouksissa ollenkaan. Kyllähän pitäisi käsitellä eli käydä keskustelua, mitä siellä pitäisi olla.”

Oulun vanhusneuvoston jäsenen mukaan paras tapa tiedottaa neuvoston asioista on suusta suuhun -menetelmä. Suurin osa jäsenistä on jonkin eläkeläisjärjestön jäsen, ja järjestön kautta tiedottamisen katsotaankin olevan oiva keino tuoda neuvostoa ja sen roolia esille. Tietoa välitetään vaihtelevasti.

Haastateltava (6):(kerhossa) melkein joka kerta joku tulee puhumaan, kun ne tietää että olen siellä (neuvostossa). Yritän ainakin muutaman kerran vuodessa kertoa vanhusneuvoston asioita, mitä tiedän, että on tulossa ja mitä tällaisista asioista on tullut itelle mieleen.”

Haastateltava (7): ”Ideahan on se, että me ollaan ite kukanenkin jossakin eläkeyhdistyksessä, että me vietäis sitä tietoa sitte näihin yhdistyksiin. Kyllä ne tahtoo jäädä viemättä. En minäkään ole paljon.”

Vanhusneuvoston jäsenet kertovat, että heille tulee runsaasti ikäihmisiä koskevia sähköpostiviestejä, Jotkut jakavat eteenpäin myös sitä tietoa.

Haastateltava (4): ”olen yrittänyt kaikissa mahdollisissa tilanteissa jakaa sitä valtavaa tietoa, mitä tuonne sähköpostiin tulee melkein joka päivä. Olen tiirikoinut ,mistä paikoista saa neuvoa erilaisiin elämäntilanteisiin. Mä olen kokenut sen kaikkein omimmaksi tässä toiminnassa.”

Neuvoston jäsenet ovat verkostoituneet osallistumalla lukuisiin erilaisiin tapahtumiin. Usein neuvostoa on edustamassa puheenjohtaja tai sihteeri, mutta tehtävään voidaan valita edustaja myös neuvoston työvaliokunnasta tai rivijäsenistä.

Tutkimusajankohtana isoin vanhusneuvoston järjestämä tapahtuma oli Vanhusneuvostojen yhteistyöseminaari Oulussa lokakuussa 2015. Paikalla oli satakunta osallistujaa Oulun ympäristökuntien vanhusneuvostoista. Oulun vanhusneuvoston puheenjohtaja Antero Juntunen kertoo, että seminaarin avulla haluttiin tehdä vanhusneuvostotyötä tunnetuksi. Hänen mukaansa seminaari oli menestys: ”meidän ryhti parani huomattavasti. Meikin saimme kokemusta, millä tavalla voidaan tuoda julki tätä meidän työtä” (Haastattelu 18.11.2015).

Viestinnän puutteellisuus ja huono tunnettuus vaikuttavat olevan vanhusneuvostojen yleinen ongelma. Kuntaliiton kyselyssä (2014) vastaajia pyydettiin kertomaan oman vanhusneuvoston kehittämistarpeita. Keskeiselle sijalle nousi toiminnan näkyvyys ja vaikuttavuus, joita oli vastaajien mielestä saatava lisää niin kuntalaisten ja päättäjien keskuudessa kuin tiedotusvälineissäkin. Tämän uskottiin lisäävän kiinnostusta neuvoston toimintaa kohtaan ja kohentavan vaikuttamismahdollisuuksia. (Virnes, 2014, 7.) Sosiaali- ja terveysministeriön laatusuosituksessa hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi (2013) kiteytetään vanhusneuvoston keskeisimmäksi tehtäväksi toisaalta tuoda ikääntyneen väestön tarpeet, odotukset ja kokemukset suunnitteluun, päätöksentekoon ja arviointiin. Toisaalta sen tehtävänä on

tiedottaa ikääntyneille ihmisille vireillä olevista asioista. (STM, 2013, 18.) Tämä tehtävä jos mikä edellyttää, että viestintä on kunnossa.

6.1.2. Kokouskäytännöt ja osallisuus

Millaisia asioita vanhusneuvosto käsittelee, millaisia päätöksiä se saa aikaan ja miten innokkaasti se osallistaa neuvoston jäseniä, riippuu pitkälti siitä, miten kokoukset sujuvat ja miten niissä toimitaan ja miten niihin suhtaudutaan. Oulun vanhusneuvoston kokouksista säädetään Oulun vanhusneuvoston toimintasäännön 5. §:ssä. Sen mukaan vanhusneuvosto kokoontuu vähintään neljä kertaa vuodessa. Oulun vanhusneuvosto piti ensimmäisen kokouksensa 27.3.2013. Kolmen ensimmäisen toimintavuoden aikana kokouksia on ollut vanhusneuvoston verkkosivujen perusteella seuraavasti:

2013: 8 kokousta,

2014: 7 kokousta,

2015: 9 kokousta

Vanhusneuvoston valitsema työvaliokunta toimii neuvoston kokousten valmisteluelimänä ja huolehtii vanhusneuvoston antamista tehtävistä.

Työvaliokuntaan kuuluvat vanhusneuvoston puheenjohtaja, varapuheenjohtaja, sihteeri sekä neuvoston jäsenten keskuudesta kolme eläkeläisjärjestöjen edustajaa. Ensimmäisessä työvaliokunnassa on kaksi naista ja neljä miestä.

Haastattelut osoittivat, että vanhusneuvoston kokouskäytännöissä olisi kehittämisen varaa. Varsinkin työvaliokunnan rooli tuntuu jakavan mielipiteitä. Joidenkin huolenaiheena on se, että työvaliokunnan rooli on paisunut liian isoksi: se tekee päätöksiä neuvoston puolesta. Asiakirjoista ja myös haastatteluissa kävi ilmi, että

työvaliokunta on usein jo ehtinyt antaa neuvoston nimissä lausunnon ennen vanhusneuvoston varsinaista kokousta. Lausunto tulee vanhusneuvoston kokoukseen jälkikäteen hyväksyttäväksi eli käytännössä tiedoksiantona. Muutoksia siihen ei yleensä enää voida tehdä.

Haastateltava (6): ” Esimerkiksi meillä on kerran selvät säännöt, että vanhusneuvosto on se, joka tekee päätöksiä, eikä työvaliokunta. Jos työvaliokunta on tehnyt päätöksiä ja toteaa vaan, että ne on tällaisia tehnyt. Selvästi sanottu säännöissä, että heillä ei ole kuin esitysoikeus. ”

Toisaalta joidenkin toiveena on, että työvaliokunnan rooli voisi olla nykyistäkin vahvempi. Pienemmässä ryhmässä on helpompi ja joustavampi käsitellä ja valmistella asioita kunnolla ennakkoon. Osa jäsenistä on sitä mieltä, että neuvoston kokouksiin tulee käsiteltäviksi turhanpäiväisiä asioita.

Haastateltava (2): ”Kaikki vähän kulminoituu siihen, ettei meidän sihteerillä ole resursseja. Jos olis vähän enemmän aikaa ja saisi vähän enemmän palkkaa, voisi onkia enemmän tietoa työvaliokunnalle mietittäväksi ja vanhusneuvostolle tulis enemmän semmoisia ihan konkreettisia asioita. Nimenomaan kehitteillä olevia asioita.”

Myös sihteerin toimenkuva jakaa mielipiteitä. Yleisesti sihteerä pidetään tärkeänä, ja moni toivoisikin, että Oulun kokoisessa kaupungissa vanhusneuvostolla olisi päätoiminen kaupungin palkkaama sihteeri. Jotkut taas katsovat, että sihteerin painoarvo on noussut neuvostossa ehkä jo liiankin isoksi – hän on eräänlainen vanhusneuvoston ”portinvartija”.

Haastateltava (7): ” Se (sihteeri) on tärkeä, jopa tärkeämpi kuin puheenjohtaja. Kyllä mä sanoisin, että se rooli on annettu hänelle. Herkästi (asioiden hoito) lipsahtaa sihteerille, kun tietää, että sillä tapahtuu. Ajatellaan, että kyllä hän hoitaa. ”

Myös vanhusneuvoston jäsenmäärällä katsotaan olevan vaikutusta kokousten sujuvuuteen, niissä käsiteltäviin asioihin ja neuvoston jäsenten osallisuuteen. Oulun vanhusneuvoston toimintasäännön 3 §:n mukaan vanhusneuvostossa on poikkeuksellisesti valtuustokaudella 2013-2016 yhteensä 19 jäsentä. Sen lisäksi neuvoston kokouksiin osallistuu kolme kaupungin palveluksessa olevaa viranhaltijaa tai työntekijää, evankelisluterilaisen seurakunnan vanhustyön edustaja sekä sotaveteraanियhdistysten edustaja. Kun kaikki ovat paikalla, neuvostossa on koolla yli 20 henkilöä. Monet haastateltavat pitävät määrää liian suurena.

Haastateltava (7): ”Ehdottomasti väkeä on liian paljon, En minä tiää, onko siellä kaikki kerennyt avata suutaankaan kahden vuoden aikana. Siellä on aika monta, jotka ovat hiljaa kaiken aikaa. Kyllä siellä keskustellaan, mutta ne on ne tietyt henkilöt, jotka siellä keskustelee.”

(Haastateltava 6): ”Mä pudottaisin henkilömäärää puolella. Kymmenen olisi varmaan sopiva. Jos porukka olisi pienempi, se olisi tehokkaampi.”

Neuvoston iso jäsenmäärä näyttää tekevän toiminnan kankeaksi, ja eräs haastateltava sanookin, että neuvostoon on muodostunut pieniä kuppikuntia, jotka puhuvat keskenään. Tämä ei anna kuvaa aktiivisesti toimivasta osallistavasta neuvostosta. Tosin riittävän suuri kokoonpano mahdollistaa sen, että neuvostoon saadaan kattava otos eritaustaisia jäseniä – myös alueellisesti, mikä on tärkeää Oulun kokoisessa, sekä väestöllisesti että maantieteellisesti isossa kaupungissa.

Vanhusneuvostot eivät ole kuntalaissa tarkoitettuja toimielimiä kuten vaikkapa kunnanhallitukset tai lautakunnat. Siten vanhusneuvoston jäsenet eivät ole muodollisesti kunnan luottamushenkilöitä, vaikka heidän asemansa on lähes vastaava. (Virnes, 2014, 8.) Suurin osa Oulun vanhusneuvoston jäsenistä kuuluu johonkin eläkeläisjärjestöön, joten puoluepolitiikka ei voi olla kokonaan näkymättä kokouksissa. Poliittisuus jakaa mielipiteitä.

Haastateltava (7): ”Ei missään tapauksessa olla poliittinen. Minusta ei saisi olla poliittinen, mutta luulen, että kova halu, että millaiset voimasuhteet kaupungissa on, samassa suhteessa valitaan vanhusneuvoston jäsenet.”

Erään haastateltavan mielestä puoluepolitiikka näkyy vanhusneuvoston kokouksissa, jonkinlaisena ”kähmyrintinä”. Esimerkiksi tilanteessa, jossa henkilöitä valitaan koulutukseen tai neuvoston edustajaksi, herkästi oma ääni annetaan omalle puoluetoverille. Toinen haastateltava puolestaan katsoo, että poliittisena elimenä vanhusneuvostolla olisi paremmat mahdollisuudet vaikuttaa asioihin.

Haastateltava (6): ”Silloin pystyttäisiin painostamaan ainakin sitä omaa ryhmää, että nyt nämä asiat pitää laittaa kuntoon. Nyt ei ole oikein mitään (mitä kautta viedä asioita eteenpäin).”

Vanhuspalvelulaissa ei säädetä, miten vanhusneuvoston jäsenet tulee valita ja nimetä. Kunnissa on erilaisia käytäntöjä, mutta yksi asia niissä on yhtenäinen: Kuntaliiton vuonna 2012 tekemä kysely osoitti, että eläkeläisjärjestöt olivat edustettuina lähes kaikissa vanhusneuvostoissa (Virnes, 2014, 3). Vanhusneuvosto-oppaassa suositellaan, että vanhusneuvostojen jäsenet tulisi valita kunnan alueella vaikuttavien keskeisten eläkeläisjärjestöjen edustajista (Latvalahti, 2015, 24). Tämä suositus ei ole yllättävä, sillä oppaan taustalla vaikuttaa Eläkeläisliittojen etujärjestö EETU ry. Samassa oppaassa toisena suosituksena tosin on, että puoluepolitiikkaa ei pidä sotkea vanhusneuvostojen jäsenten valintaan, vanhusneuvoston kokouksiin ja erityisesti vanhusneuvostoissa tehtyihin esityksiin ja päätöksiin. Oppaassa muistutetaan, että eläkeläisjärjestöjen puoluepoliittisesta historiasta huolimatta ne ovat nykyään puoluepoliittisesti sitoutumattomia ja vain eläkepolitiikan asialla. Lisäksi oppaassa suositellaan, että vanhusneuvoston jäsenten tulee olla sekä motivoituneita että sitoutuneita kehittämään ikäihmisten asemaa kunnassa. Sen mukaan eläkeläisjärjestöjen velvollisuutena ja vastuuna on etsiä joukoistaan sopivimmat ja pätevimmät henkilöt (Latvalahti, 2015, 24-25.) Jos näiden suositusten mukaan

toimitaan, ikäihmisten osallisuus välttämättä ei ainakaan parane. Eläkeläisjärjestöissä aktiiviset jäsenet tulisivat valituiksi myös vanhusneuvostoon, ja järjestöihin kuulumattomilla eläkeläisillä olisi entistäkin pienempi mahdollisuus päästä osallistumaan ikäihmisiä koskevaan päätöksentekoon. Tästä kannetaan huolta myös Oulun vanhusneuvostossa:

(Haastateltava 7): ”Mutta sitten on se, että eläkeläiset, jotka eivät ole yhdistyksessä. Niitä on paljon Oulussa. Miten ne saadaan matkaan? Se on huonompi asia.”

Oulun vanhusneuvostoon onkin valikoitunut aktiivisia kolmasikäisiä.

Haastateltavistani jokaisella oli neuvoston lisäksi paljon muitakin harrastuksia ja luottamustoimia. Kahta sitoutumatonta jäsentä lukuun ottamatta kaikki olivat mukana eläkeläisjärjestössä. Monet ovat olleet pitkään mukana myös kunnallispolitiikassa tai seurakunnan luottamustehtävissä. Eräs haastateltava laski olevansa mukana yhdeksässä eri luottamustehtävässä. Jo Oulun kaupungin ensimmäisen vanhusneuvoston valinnassa näkyy selkeästi se, että joukkoon valikoituu aktiivisimmat ikäihmiset. Toisaalta niin kuin useissa tutkimuksissa (mm. Leinonen 2006) on todettu kaikki kolmasikäiset eivät edes halua tai voi osallistua ikäihmisiä koskevaan päätöksentekoon. Syynä voi olla esimerkiksi oma tai puolison sairaus tai yksinkertaisesti vain halu nauttia eläkepäivistä vaikka matkustellen. Tämä haastaa miettimään, miten seuraava vanhusneuvosto valitaan. Siitä ei tutkimusajankohtana ollut tehty vielä minkäänlaisia päätöksiä.

Raha vaikuttaa sekä kokouksiin että vanhusneuvoston jäsenten osallisuuteen. Oulun vanhusneuvoston vuosibudjetti on koko sen toiminnan ajan ollut 40 000 euroa vuodessa. Se on kymmentuhatta vähemmän, mitä neuvostolle kokousasiakirjojen mukaan alun perin kaavailtiin mutta tuntuvasti vähemmän, mitä neuvoston jäsenet toivoivat. Summasta neuvosto maksaa muun muassa puolipäiväisen sihteerin palkan sekä kokouspalkkiot ja matkakulut. Haastateltavien mukaan paljon muuhun ei sitten rahaa jääkään.

Haastateltava (8): ”Määrärahat on niin pienet, että kun siitä otetaan kokouspalkkiot ja muut, ei paljon jää kulutukseen eikä tämmöiseen verkottumiseen.”

Haastateltava (7): Kyl se 40 000 on liian pieni. Hyvin tarkkaan pitää laskea. Viime vuonna (2014) syksyllä piti yksi kokkous jättää pois. Muuten ei olisi rahat riittäny. Kun menee tälle tasolle... Mutta luulen, että aika yleistä koko maassa.”

Yleinen näkemys on, että ainakaan sihteerin palkkoja ei pitäisi joutua maksamaan neuvoston omasta budjetista. Tähän on yritetty saada muutosta mutta tuloksetta. Kuntalain (410/2015) 27 §:n mukaan kunnan on huolehdittava vanhusneuvoston toimintaedellytyksistä. Tarkemmin laissa ei tätä kuitenkaan avata. Käytännössä toimintaedellytysten turvaamisella tarkoitetaan kuitenkin sitä, että kunta osoittaa neuvostolle toimitilat kokousten järjestämistä varten (Virnes, 2014, 8). Oulun vanhusneuvoston toimintasäännön 7 §:n mukaan neuvoston jäsenille maksetaan kokouksiin osallistumisesta samoin periaattein kuin kaupungin luottamushenkilöille.

Vanhusneuvoston tiukka budjetti on ymmärrettävä kuntatalouden ahdingon vuoksi, mutta kun rahahanat kiristetään neuvoston mielestä liian tiukalle, se voi vielä työltä ja osallisuudelta motivaation. Neuvoston jäsenet saattavat kokea, että heidän työtään ei arvosteta riittävästi. Koulutukset, vierailut ja viestintä vievät rahaa. Toimintarahojen riittävyys nousi esille myös kuntaliiton kyselyssä 2012: vastaajien mielestä neuvoston budjetti on tehtävä sellaiseksi, että sen toiminta on oikeasti mahdollista (Virnes, 2014, 7).

6.1.3. Tiedonkulku

Jotta vanhusneuvosto voi vaikuttaa kunnassa päätettäviin asioihin, sen kuuluu saada tietoa valmisteltavista asioista riittävän aikaisin. Myös vanhuspalvelulain (980/2012) yhtenä tavoitteena on, että ikäihmiset pääsisivät paremmin osallistumaan elinoloihinsa vaikuttavien päätösten valmisteluun ja tarvitsemiensa palvelujen kehittämiseen. Jotta yhteistyö sujuisi, viestinnän täytyy olla kunnossa. Myös Oulun vanhusneuvostossa nähdään, että tietojen saaminen ajoissa on erittäin tärkeää.

Haastateltava (8): ”Minusta kaikkein tärkeintä ja oleellisinta neuvostossa työskentelyssä on se, että se otetaan ikäihmisiä koskevien asioiden hoitamiseen jo siinä suunnitteluvaiheessa. Siihen kun päästään, sitten ollaan tyytyväisiä.”

Haastattelija: Miten tämä on toteutunut käytännössä?

Haastateltava (8): Vaihtelevalla menestyksellä. Kuitenkin me ollaan otettu aktiivisesti yhteyttä poliitikkoihin kaupunginvaltuustoon ja kaupunginhallitukseen. Kyllä meitä on otettu huomioon. Vähitellen on parantunut ja parantunut.”

Tiedonkulun hitaus näkyy erityisesti vanhusneuvostolle tulevissa lausuntopyynnöissä.

Haastateltava (7): ”Lausuntopyynnöt tulevat niin viime tipassa, että varsinaista vanhusneuvoston kokousta ei keretä pitämään. Lukematon määrä, johon jouduttu ottamaan (kantaa) työvaliokunnan nimissä. Melkein pääsääntöisesti.”

Yksi tällainen työvaliokunnan omissa nimissään antama lausunto koski Oulun rautatieaseman alueelle suunniteltavan matkakeskuksen asemakaavan muutosta. Kyse on Oulussa pitkään valmistellusta ja isosta hankkeesta, joten koko vanhusneuvostolla olisi voinut olla siihen sanansa sanottavanaan. Työvaliokunta kertoo (haastattelu 12.10.2015) antaneensa myöhään tulevista lausuntopyynnöistä useaan otteeseen palautetta lausuntojen pyytäjille ja kehottanut heitä nopeuttamaan aikatauluaan.

Osa näkee tiedonkulun parantuneen vanhusneuvoston alkuajoista. Eräs haastateltava muistuttaa, että vanhusneuvosto on vaikuttamisessa parin toimintavuoden jälkeen vasta lähtökuopissa. Kaikki eivät hänen mukaansa vielä muista, että vanhusneuvosto on olemassa ja että sitä pitäisi kuulla. Vanhusneuvosto onkin pyrkinyt luomaan yhteyksiä esimerkiksi vammaisneuvostoon ja kaupungin luottamushenkilöihin.

Haastateltava (2): ”Mutta sen verran positiivista tästä Oulun kaupungistakin, että nyt kun vanhusneuvosto on saatu, on kuitenkin kaupunginhallituksenkin kanssa parikin kertaa peräti istuttu ja kaikkien lautakuntien kanssa käyty yhteistä neuvonpitoa, että tulisivat tietoisiksi tästä neuvostosta ja neuvoston roolista”

Neuvoston asiakirjat kuitenkin osoittavat, että esimerkiksi kaupunginhallituksen kanssa pidetyissä yhteispalavereissa ei ole ollut mukana koko neuvosto vaan sen työvaliokunta hieman laajennettuna muilla neuvoston jäsenellä. Tilaisuuksiin eivät ole osallistuneet myöskään kaikki kaupunginhallituksen jäsenet.

Haastateltava (7): ”Mutta olen huomannut, ettei kaupunginhallituksesta puoletkaan paikalla. Ei ne ehdi tämmöisiin.”

Neuvoston jäsenet pitävät tärkeänä Oulun kaupungin vanhustyön johtajan vierailuja vanhusneuvostossa. Tietoa puolin ja toisin toivotaan välittyvän myös

vanhusneuvostoon nimettyjen kaupungin palveluksessa olevien edustajien kautta. Vanhusneuvoston toimintasäännön 3 §:n mukaan heillä on neuvoston kokouksissa läsnä- ja puheoikeus. Eräs neuvoston jäsen toivoisi, että kokouksissa olisi edustaja myös luottamushenkilötasolta, esimerkiksi kaupunginhallituksesta.

Haastateltava (1): ”Ei tietenkään ole äänessä siellä, vaan vie viestiä suoraan kaupunginhallitukseen, ja tietenkin taas voi tuoda meille tiedoksi, mitä on vireillä. Siis edustaja, ei varsinainen jäsen.”

Jo Kuntaliiton vuonna 2012 tekemässä vanhusneuvostokyselyssä tuli ilmi, että vanhusneuvoston on oltava tiiviimmin mukana erilaisissa työryhmissä ja kehittämishankkeissa. Siinä todettiin, että lausuntojen avulla voidaan vaikuttaa, mutta lausuntovaiheessa asioiden valmistelu on usein jo liian pitkällä, jotta siihen voisi enää vaikuttaa. Yhdeksi kehittämismuodoksi nähtiin se, että vanhusneuvoston edustaja tulisi olla kunnan toimielinten kokouksissa silloin, kun siellä päätetään ikäihmisiä koskevista asioista. (Virnes, 2014, 7.) Tähän näkemykseen Oulun vanhusneuvostossa suhtaudutaan kaksijakoisesti:

Haastateltava (7): ”Toiveena on ollut, että vanhusneuvoston edustaja pääisisi tärkeimpiin lautakuntiin puheoikeudella mukaan, mutta sitä ei ole kaupunki hyväksynyt. Siellä pääsisi kyllä kiinni asioihin.”

Haastateltava (1): Minusta sinne (lautakuntiin) ei pidä mennä tuhlaamaan energiaa.”

6.2. Esteettömyys edistää itsenäistä selviytymistä

Esteettömyys nousee Oulun vanhusneuvoston käsittelemistä asioista merkittäväälle sijalle niin asiakirjojen perusteella kuin haastatteluissakin. Tämä osoittaa sen, että

vanhusneuvoston jäsenet haluavat olla myös vanhusten asialla. Kun vanhusneuvosto pitää monipuolisesti huolta esteettömyyden toteutumisesta, se samalla edesauttaa vanhusten asumista pidempään kotonaan. Välittäjän roolissaan se pitää sekä ikääntyneiden että vanhusten puolia ja samalla omalla asiantuntemuksellaan auttaa kuntapäättäjiä tekemään ikäihmisten kannalta oikeita ratkaisuja.

Esteettömyys on laaja käsite. Esteettömyystiedon keskuksen mukaan esteettömyydessä on kyse ihmisten erilaisuudesta ja erilaisuuden huomioonottamisesta rakennetun ympäristön suunnittelussa ja toteuttamisessa. Esteettömyydessä otetaan huomioon esimerkiksi näkemiseen, kuulemiseen ja kommunikaatioon liittyvät asiat. Esteettömyys merkitsee myös muun muassa palvelujen saatavuutta, välineiden käytettävyyttä, tiedon ymmärrettävyyttä ja mahdollisuutta osallistua itseään koskevaan päätöksentekoon. Käsittelen tutkimuksessani esteettömyyttä tässä laajassa merkityksessä. Nostan esteettömyydestä esiin kolme alateemaa: kaavoitus, liikunta ja osallisuus sekä tiedonhankinta.

6.2.1. Kaavoitus

Oulun vanhusneuvostossa on annettu esteettömyyttä koskevia kannanottoja, esityksiä ja lausuntoja. Vanhusneuvoston tai sen työvaliokunnan antamista lausunnoista suuri osa koskee kaavoitusta. Tämä ei ole yllättävää, sillä kansalaisten tiedonsaannin ja osallistumismahdollisuuksien parantaminen on ollut tavallista kaavoituksessa jo 1980-luvulta alkaen. Vuoden 2000 maankäyttö- ja rakennuslaki (1999/132) korostaa osallistumista ja vuorovaikutusta osallisten kanssa. Osalliseksi määriteltiin paitsi maanomistajat myös ne, joiden asumiseen, työntekoon tai muihin oloihin kaava voi selvästi vaikuttaa. Osallistuminen laajennettiin koskemaan myös katujen ja yleisten alueiden suunnittelua sekä rakennusjärjestyksen valmistelua. (Ympäristöministeriö,

2007, 7-8.) Kunnilla on siis kaavoituksessa jo pitkät vakiintuneet osallistamisen tavat, joten vanhusneuvostokaan ei pääse unohtumaan tiedotuslistalta. Vanhusneuvostolta pyydetään kaavoituksesta asiantuntijaroolissa lausuntoja ihan siitäkin lähtökohdasta, että se on tunnustettu kunnassa yhtenä asiantuntijaelimenä. Vanhusneuvosto on kaavoitusasioissa kunnille välittäjän roolissaan myös kätevä kanava osallistamisen järjestämiseksi, sillä vanhusneuvosto edustaa laajaa kuntalaisten joukkoa; kaikkia ikäihmisiä ja vanhuksia. Kun ikäihmiset ja vanhukset on otettu kaavoituksessa huomioon, näiltä osin lain vaatimus on kunnan osalta täytetty. Oleellinen kysymys kuitenkin on, välittykö kaavoituksesta tietoa vanhusneuvostosta ”kentälle” muille ikäihmisille ja vanhuksille.

Vanhusneuvoston nettisivujen mukaan lausunto on annettu muun muassa Kaukovainion kaupunginosaa koskevasta asemakaavan muutosluonnoksesta, Oulunsalon kaavarungosta, ydinkeskustan Hammar-korttelista ja Isokadusta sekä rautatieaseman alueelle suunnitellusta matkakeskuksesta. Lausunnoissa nostetaan erityiselle sijalle esteettömyys. Esimerkiksi Kaukovainion asemakaavan muutosluonnosta käsittelevässä lausunnossa todetaan näin:

”Kaavoituksessa on lähdettävä siitä, että taataan kaikkien ikäryhmien, etenkin ikäihmisten, turvallisuus, esteettömyys ja palvelujen saatavuus Kaukovainion alueelle.”

Myös matkakeskusta koskevassa lausunnossa kiinnitetään huomiota siihen, että alueesta tulisi mahdollisimman turvallinen ja helppokulkuinen:

”Vanhusneuvoston työvaliokunta toteaa, että matkakeskuksen yleisötilat, siihen liittyvät liike- ja pysäköintitilat ja matkakeskukseen johtavat reitit ja radan alittava tunneli, matkakeskukseen liittyvät pihat ja rakennuksen sisäänkäynnit sekä pysäköintialueet tulee rakentaa erikoistason esteettömyyden vaatimukset täyttäviksi, kuten asemakaavaehdotukseen on kirjattu ja suunnittelussa tulee huomioida ja toteuttaa näkemisen, kuulemisen ja hahmottamisen selkeys.”

Haastattelemani jäsenet näkevät kaavoitukseen osallistumisen juuri sellaisena vaikuttamismuotona, jossa ikääntyneiden on tärkeä päästä sanomaan kantansa asioihin riittävän aikaisin. Onhan kyse keskeistä vallankäytön areenasta: kaavoitukseen vaikuttaminen on kunnassa merkittävää vaikuttamista muun muassa asumisen tai palvelujen osalta. Vanhusneuvoston jäsenet eivät ole kuitenkaan täysin tyytyväisiä nykyiseen tiedonsaantiin.:

Haastateltava (3): ...vanhusneuvoston yksi tärkeä asia ikäihmiselle on pitää huoli esteettömyydestä. Esimerkiksi Oulussakin rakennetaan niin paljon. Minun mielestä ei ihan tarpeeksi oteta vanhusneuvoston kantaa. Melkein tuntuu, että pitäisi joku esteettömyysryhmä perustaa. Hirveän tärkeätä. 50 vuotta vaikuttaa joku rakennus. Jos on esteetön rakennus, talo, kaikkiahan se hyödyttää vauvasta vaariin.”

Kaava-asioita siis käytetään jo varsin sujuvasti lausunnolla vanhusneuvostossa. Tätä pidetään hyvänä asiana mutta ei kuitenkaan vielä riittävänä vaikutusmahdollisuutena. Yleisenä toivomuksena on, että vanhusneuvoston edustaja olisi jo kaavan suunnitteluvaiheessa mukana huolehtimassa ikäihmisten tarpeiden huomioon ottamisesta.

Haastateltava (4): ”Jopa materiaalien valinnassa olen törmännyt siihen, että esimerkiksi aula on hieno ja hyvännäköinen. Sitten siellä on tavattoman liukkaalla pinnalla olevia laattoja. Hyväkuntoinenkaan ei pysy pystyssä. Ehottomasti pitäisi olla suunnittelussa mukana. Niitten, myös vanhojen, jotka tulee käyttämään niitä.”

Yhdeksi ongelmaksi nähdään se, ettei vanhusneuvossa välttämättä ole riittävää asiantuntemusta kaava-asioiden käsittelyyn. Tämän tosin katsotaan ainakin osin korjaantuvan sillä, että etenkin tärkeimmistä kaavoista järjestetään neuvoston jäsenille esittelytilaisuus:

Haastateltava (7): Minusta on hyvä systeemi, että kun erityisen tärkeä kaava on käsittelyvaiheessa, kutsutaan kaavoittaja meille esittelemään (kaavaa). Esimerkiksi Höyhtyällä Kalevan talon kortteli ja Ylikiimingin monitoimitalo käytiin esittelemässä. Minusta on hieno asia, että pääsee keskustelemaan ja ottamaan kantaa. Jos pelkkä kaava tulee lausunnolle, silloin ollaan pulassa”

6.2.2. Liikkuminen ja osallisuus

Osallisuus ja osallistumisen mahdollistaminen ovat niin ikään esteettömyyttä. Vanhusneuvosto on kannanotollaan halunnut varmistaa, että Aleksinkulman toimitilat säilyvät yhdistysten käytössä maksuttomana. Kyseessä on Oulun keskustassa sijaitseva kaupungin rakennus, joka on tarkoitettu oululaisille eläke-, vammais- ja veteraanijärjestöille kohtaamis- ja kokoontumispaikaksi. Kaupungin pohtiessa Aleksinkulman toiminnan uudelleenjärjestelyjä vanhusneuvostossa heräsi huoli siitä, että tiloista aletaan periä vuokraa. Neuvosto laati asiasta 24.3.2014 päivätyn kannanoton Oulun kaupungin hyvinvointipalveluille. Toisin kuin kaavoitusasioissa vanhusneuvosto on halunnut nostaa itse asian esille, joten se kokoontumispaikan säilyttämisasiassa välittäjän roolissa ja enemmän poliittinen toimija kuin asiantuntija.

”Aleksinkulma on kolmen vuosikymmenen aikana muodostunut ikäihmisille korvaamattoman tärkeäksi kohtaamispaikaksi, joka on kaupungille käyttäjämäärään, 50 000 / vuosi, suhteutettuna halpa ja toimiva hyvinvointipalvelujen muoto. Voi vain arvailla, kuinka suuri on ihmisten Aleksinkulmassa saadun vertaistuen ja yhteisöllisyyden kokemusten määrä ja merkitys.”

Esteettömyys nousee esille myös kaupungin asunto- ja liikennepoliittisissa linjauksissa, joista Oulun vanhusneuvosto tai sen työvaliokunta on antanut oman lausuntonsa. Molemmat linjaukset ovat tärkeitä ikääntyneiden ihmisten arjen sujumisen kannalta, ja vaikuttavat yhtä lailla heidän pärjäämiseensä kotona, liikkumiseensa kuin osallisuuteensa. Vanhusneuvosto toi joukkoliikenteen palvelutasoa koskevassa lausunnossaan esille seikkoja, jotka helpottaisivat vanhusten joukkoliikennevälineiden käyttöä:

”Kilpailutuksessa tulisi olla tavoitteena helppo nousu autoon myös keskiovista, joiden läheisyydessä tulisi olla maksupäätteet, pysäkkikuulutukset, selkeät opasteet ja ajantasaiset aikataulunäytöt. Vanhusneuvoston mielestä mainitut seikat helpottaisivat vanhusten joukkoliikennevälineiden käyttöä.” (Lausunto 29.4.2013.)

Lausunnossaan vanhusneuvosto lisäksi huomautti, että joukkoliikenteen karsittu malli rajoittaisi vanhusten ja vähävaraisten osallistumista kulttuuri- ja muihin palveluihin.

Vanhusneuvosto piti myös asuntopoliittista linjausta tärkeänä asiakirjana. Neuvoston mukaan siinä oli varsin kattavasti huomioitu ikäihmisten asumiseen liittyvät tarpeet. Neuvosto totesi lausunnossaan, että Oulua tulee kehittää eri-ikäisten ihmisten yhteisönä. Tämä kuvaa vanhusneuvoston toimintaa kansalaisyhteiskunnan ja kuntahallinnon välissä:

”Vanhusten ja kaikkien kaupunkilaisten kannalta on suorastaan haitallista ja kustannuksia lisäävää, jos kaupunkiin tulee vanhus-, vammais-, maahanmuuttaja- tai lapsiperhegettoja.” (Lausunto 27.5.2013.)

Vanhusneuvosto huomautti lausunnossaan, että kaavoituksessa on lähdettävä siitä, että välttämättömät palvelut, sosiaali- ja terveyspalvelut, kulttuuri sekä kaupat ovat vanhusten saavutettavissa. Asunalueiden ulkopuolelle sijoittuvien

kauppakeskuskusten neuvosto katsoi lisäävän vanhusten eriarvoisuutta ja olevan ”suoranaista heikkokuntoisten ja vähävaraisten ihmisten syrjintää”.

Oulun vanhusneuvosto on ottanut kantaa Oulun kaupunginteatterin kuulonesteettömyyteen. 17.12.2014 päivätyssä esityksessä vanhusneuvosto toivoo, että teatterin esitteisiin kirjattaisiin tieto kuulonesteettömyydestä:

”Teatterin ala-aulaan helposti huomioitava opaste infrapunalaitteiden lainaamisesta vahtimestarilta. Esteetön esitys aistivammalaisille teatteriin: kirjoitustulkkaus, viitotun puheen tulkkaus ja viittomakielen tulkkaus.”

6.2.3 Tiedonhankinta

Vanhusneuvosto on hankkinut myös tietoa esteettömyydestä. Esimerkiksi elokuussa 2013 neuvosto vieraili Oulun seudun ammattikorkeakoulun sosiaali- ja terveystieteiden yksikössä, jossa neuvoston jäseniä perehdytettiin Mahdollistavaan Kotiin. Siinä on esimerkkejä esteettömistä ja turvallisista apuvälineistä sekä rakennus- ja sisustusratkaisuista, joissa on hyödynnetty uutta teknologiaa. Esteettömyys oli esillä myös esimerkiksi vanhusneuvoston työvaliokunnan sekä sivistys- ja kulttuuripalveluiden välisessä tapaamisessa lokakuussa 2013. Tapaamisesta tehdyn muiston mukaan osapuolet keskustelivat kulttuuritalo Valvea koskevista pidemmän ajan suunnitelmista. Toiveena oli, että ikääntyneiden toiveet otettaisiin huomioon. Tässä yhteydessä myös esteettömyysasiat olivat Valveen osalta esillä.

Esteettömyyttä pidetään tärkeänä niin Oulun kaupungin kuin valtakunnallisissakin strategioissa. Esimerkiksi Oulun kaupungin ikääntymispoliittisissa linjauksissa vuosille 2010-2020 todetaan muun muassa, että erityisesti 65-79-vuotiaiden tarpeet tulisi ottaa huomioon kuntien liikenne- asunto- ja ympäristösuunnittelussa. (Oulun kaupunki, 2010, 19.) Myös valtioneuvoston vuonna 2013 hyväksymässä ikäihmisen asumisen kehittämissuunnitelmassa vuosille 2013-2017 korostetaan esteettömyyden

tärkeyttä. Siinä muun muassa todetaan, että asuntojen ohella myös asuinympäristön huono suunnittelu ja ylläpito ja etenkin liikkumisesteet heikentävät ikääntyneiden ihmisten itsenäisen selviytymisen mahdollisuuksia merkittävästi. Lisäksi asuinalueen sosiaalinen turvattomuus vähentää halua liikkumiseen, kuten myös erilaisten kohtaamispaikkojen puute. (VN, 2013, 3.) Vanhuspalvelulaki (2012/980) velvoittaa kunnat laatimaan suunnitelman ikääntyneen väestön tukemiseksi, ja tässä suunnitelmassa painotetaan ikääntyneiden kotona asumista. Siinä tärkeässä osassa ovat esimerkiksi asuinolot, liikennepalvelut ja ympäristön esteettömyys. Samalla laki edellyttää, että ikäihmiset otetaan mukaan heidän elinoloihinsa vaikuttavien päätösten suunnitteluun ja palvelujen kehittämiseen. Esteettömyys siis kattaa valtavan ison joukon asioita, joilla on merkitystä erityisesti ikääntyvien arkeen. Siksi tuntuu voimavarojen tuhlaukselta, jos ikäihmisten omia toiveita ja tarpeita sekä heidän asiantuntemustaan ei kuunnella asuntojen ja ympäristön suunnittelussa niin kuin Oulun vanhusneuvoston jäsenten haastattelujen mukaan näyttää olevan. Esteettömyysasiassa vanhusneuvosto toimii asiantuntijaroolissa välittämässä ikääntyneille tärkeää asiaa. Nuorisovaltuustolle esteettömyys tuskin on yhtä tärkeä asia kuin vanhusneuvostolle.

6.3. Palvelut mahdollistavat hyvän vanhuuden

Palvelut on kolmas teema, joka nousi esille Oulun vanhusneuvoston käsittelemistä asioista. Tämä teema kuvaa esteettömyyden tavoin vanhusneuvoston toimintaa kuntahallinnon ja ikääntyneiden kansalaisten välillä: palveluista huolehtiminen, liittyivät ne sitten asumiseen, terveyteen tai vaikkapa liikkumiseen, osoittaa, että vanhusneuvosto haluaa olla myös vanhusten puolestapuhuja. Laadukkailla palveluilla on iso merkitys ikääntyneen elämässä, sillä ne mahdollistavat hyvän vanhuuden asui iäkäs ihminen sitten omassa kodissaan tai hoivakodissa. Ikääntyneet ja vanhukset ovat kuitenkin heterogeeninen joukko muun muassa iän, kunnon ja varallisuuden

suhteen, joten tarvittavien palvelujen kirjo on mittava. Vanhusneuvoston tehtäväkenttä ikäihmisten palvelujen määrän ja laadun vahtijana onkin hyvin laaja. Käsittelen palvelut-teemaa kolmen alateeman avulla: heikoimpien asialla, palvelut tutuiksi ja liikkumisen tärkeys.

6.3.1. Heikoimpien asialla

Haastattelut osoittivat, että yleinen ajatus neuvostossa on, että neuvoston täytyy pitää huolta erityisesti heikoimmassa asemassa olevien ikääntyvien asioista. Yksi Oulun vanhusneuvoston tehtävistä onkin sen toimintasäännön 2 §:n mukaan edistää osaltaan arvokkaan vanhuuden toteutumista. Tässä esille nousee vanhusneuvoston välittäjän rooli myös neljättä ikää edustavien vanhusten asioiden ajajana.

Haastateltava (6): Oma henkilökohtainen käsitys on, että meidän pitäisi astua siinä vaiheessa kuvioon mukaan, kun henkilö alkaa olemaan siinä tilanteessa, että hän tarttee yhteiskunnallista apua, elikkä hänellä on joku sairaus tai joku tällainen, että tulee ongelmia asunnon kanssa. Olla avustamassa häntä, yksi tietolähde näille henkilöille, että mihin voisi turvautua ja saada tietoa ja jotka selvittäisivät heidän asioita. Mun mielestä meillä ei ole mitään virkaa, jos emme jotain tällaista tee.”

Yksi haastateltava oli sitä mieltä, ettei hän kuvittelekaan pystyvänsä kaikkien etuja ajamaan. Hänenkin näkökantansa kuitenkin on, että neuvosto on äänettömien puolestapuhuja. Toinen haastateltava puolestaan totesi, että vanhusneuvosto ajaa asioita laajalla skaalalla.

Haastateltava (5): ”...me ollaan käyty useammassa hoivassa kuuntelemassa tätä toimintaa, mitä se on. Ollaan sitten virkeiden ikäihmisten asialla painiskeltu Aleksinkulman ja muidenkin kaupungin kiinteistöjen vuokrattomuudesta. Ollaan sitä monenkin ryhmän asialla.”

Neuvosto ei ole juurikaan ottanut kantaa ajankohtaisiin, valtakunnallisestikin puhuttaviin asioihin. Poikkeuksen tekee hoitajamitoitus, johon vanhusneuvosto esitti näkemyksensä 11.2.2015. Sosiaali- ja terveysministeriölle osoittamassaan lyhyessä kannanotossa vanhusneuvosto yhtyy Suomen lähi- ja perushoitajaliiton SuPerin kannanottoon. Siinä SuPer muun muassa esittää, että henkilökunnan työpanoksen vähimmäismitoituksena käytettäisiin vuoden 2008 Ikäihmisten laatusuosituksessa käytettyjä mitoituksen perusteita. Mitoituksen vaihteluväli olisi 0.50-0.80. Mitoitus ilmaisee, montako hoitajaa laitoksessa pitää olla yhtä vanhusta kohti. Oulun vanhusneuvosto toteaa omassa kannanotossaan näin:

”Inhimillisesti hyvää ja taloudellisesti tehokasta ei ole hyvin perushoidettu vanhus vuoteessa, vaan ympäristössään aktiivisesti vaikuttava vanha ihminen toiveineen ja tarpeineen. Vanhustyön kuntouttava toimintamalli edellyttää voimavara- ja voimaannuttavaa työn johtamista.”

Osa vanhusneuvoston jäsenistä kokee, että vanhusneuvoston toiminta on hampaatonta. Ajankohtaisiin asioihin pitäisi puuttua napakammin. Yksi tällainen on Oulun kaupungin hyvinvoinnin strateginen päätavoite, jonka mukaan Oulussa vuoteen 2020 mennessä 75 vuotta täyttäneistä 92 prosenttia asuu kotona itsenäisesti tai riittävien palvelujen turvin (Haverinen, 15.10.2015). Kotona asumista painotetaan myös valtakunnallisissa linjauksissa, muun muassa vanhustalouksissa.

Haastateltava (7): ”Tämä asia minua mietityttää eniten. Kaikki eivät pysty asumaan kotona tuettunakaan, varsinkaan muistihäiriöiset. Kuinka huonoon kuntoon ihminen päästetään?”

Haastateltavan mukaan vanhusneuvosto ei ole ottanut asiaan kantaa ”negatiivisessa mielessä”. Hän sanoo, että ikäihmisten tulisi puuttua tähän näkemäänsä epäkohtaan valtakunnallisella tasolla. Hänen mukaansa vanhusneuvosto toimii kuitenkin paikallistasolla, eikä sillä ole tällaisiin asioihin sananvaltaa.

6.3.2. Palvelut tutuiksi

Terveyttä ja palveluja koskevat asiat nousevat esille erityisesti vanhusneuvoston kokouksissa, mikä sekin osaltaan kuvastaa, että neuvoston jäsenet eivät katso olevansa vain aktiivisen ja vireän kolmannen iän edustajien puolestapuhuja, Neuvosto on useasti järjestänyt kokouksen tutustuen samalla johonkin ikäihmisiä kiinnostavaan kohteeseen. Neuvoston jäsenet ovat käyneet muun muassa Oulun Seudun Mäntykodissa (6/2013), tehostettua palveluasumista tarjoavassa Caritas-säätiössä (7/2013), Terveystalossa (3/2015), Hiirosen kodissa (5/2015) sekä Rajakylän hoivassa (8/2015). Tällainen kokouskäytäntö koetaan antoisaksi.

Haastateltava (6): Viime kokouksessa ainoa kunnan asia oli, kun meille esiteltiin (Rajakylän) hoivaa. Tuli niin sanottu hoitotakuu, mikä on vanhukslaissa. Se on yksi asia, joten olen yrittänyt seurata hyvin tarkkaan ja ottaa selvää, miten se käytännössä tapahtuu.”

Oulun vanhusneuvoston toimintasäännön 5. §:ssä todetaan, että vanhusneuvostolla on oikeus kuulla asiantuntijoita. Monessa vanhusneuvoston kokouksessa onkin ollut mukana ulkopuolinen vierailija kertomassa neuvoston jäsenille ajankohtaisista ikäihmisiä koskevista asioista. Jäsenet ovat kuulleet muun muassa esityksen Ikä-Esko tukea ikäihmisten hyvinvointiin -hankkeesta (2/2013) sekä Suvanto ry:n Juuri-hankkeesta (6/2013), jonka tavoitteena on kaltoinkohtelua ja lähisuhdeväkivaltaa tai niiden uhkaa kokevien ikäihmisten auttaminen.

Asiantuntijoiden vierailut ovat käsitelleet myös muun muassa Oulun kaupungin kuulontutkimusta (8/2013) sekä potilas- ja sosiaaliasiamiehen palveluita ja tehtäviä (4/2014). Oulun kaupungin sairaalan ylilääkäri ja geriatri ovat käyneet kertomassa (5/2014) konsensuslausumasta, joka ottaa kantaa elämän loppumiseen hyvään kuolemaan pitkän iän jälkeen.

Kaupunginhallitus on nimennyt vanhusneuvostoon kolme kaupungin palveluksessa olevaa viranhaltijaa tai työntekijää, joilla on läsnäolo- ja puheoikeus kokouksissa. Yksi näistä edustajista on hyvinvointipalveluista, ja hän on tuonut useaan kokoukseen oman aihepiirinsä ajankohtaista tietoa. Neuvoston jäsenet ovat kuulleet muun muassa ikäihmisten perhehoidon alkamisesta sekä hyvinvointiin liittyvistä palveluista liittyen vanhuspalvelulakiin, ikäihmisille tärkeisiin lautakunnan päätöksiin ja valmistelussa oleviin hankkeisiin (6/2013). Neuvosto on saanut tuoreeltaan tietoa myös esimerkiksi Oulun kaupunginsairaalan potilasvastaanotossa aloitetusta sähköisestä ilmoittautumisesta (4/2014) sekä Hyvinvoinnin tarjottimisesta ja Avaus-hankkeesta, jossa uudistetaan hyvinvointipalveluita ja niitä tukevia teknologiaratkaisuja (3/2015).

Vanhusneuvoston jäsenet kertovat pitävänsä erityisen tärkeinä kaupungin vanhustyön johtajan vierailuja vanhusneuvoston kokouksissa. Vanhustyön johtaja on käynyt kertomassa neuvostojen jäsenille ikäihmisten hyvinvointipalvelujen ajankohtaisista asioista, muun muassa kaupungin ikä- ja palvelurakenteesta, vanhuspalvelulain edellyttämistä määrärajoista (2/2014), ikäihmisten hyvinvoinnin strategisista tavoitteista (6/2014). Vanhusneuvosto on saanut vanhustyön johtajalta viimeisintä tietoa myös esimerkiksi Oulun vanhusväestön määrästä, kotona asumisen tuesta (4/2015) sekä hyvinvointikeskusten suunnittelun etenemisestä ja tilapäishoidosta (7/2015).

Vanhusneuvoston toiminta on painottunut ainakin kolmen ensimmäisen vuoden aikana tiedon hankkimiseen ikäihmisten terveyttä ja palveluita koskevista asioista. Tässäkin kysymykseksi nousee, miten vanhusneuvoston jäsenet ovat pystyneet välittämään saamansa tiedon eteenpäin. Esitykset, lausunnot ovat jääneet tiedonhankintaa vähäisemmiksi. Niistä konkreettisin käsittelee ikäihmisten terveyttä: vanhusneuvosto esitti 1.6.2013 päivätyssä aloitteessaan vanhusneuvola-pilotoinnin aloittamista Oulussa. Esityksen taustalla oli neuvoston huoli vanhusväestön terveydentilan säännönmukaisen seurannan, sairauksien ennaltaehkäisyyn, terveysneuvonnan sekä henkisen ja fyysisen neuvonnan riittämättömyydestä.

”Vanhusneuvolan säännönmukainen ikäihmisen terveydentilan seuranta ja varhaisella terveydentilan muutokseen puuttamalla voidaan vanhus saada asianmukaiseen ennaltaehkäisevään hoitoon. Oikea-aikaiseen ja sairauden mukaiseen hoitoon ohjaamalla voidaan parantaa vanhusten elämänlaatua ja vähentää yhteiskunnalle syntyviä kustannuksia.”

Neuvosto esitti, että vanhusneuvola voitaisiin aloittaa pilottitoimintana yli 70-vuotiaille kuntalaisille Aleksinkulmassa, joka on ”sijainniltaan helposti saavutettavissa, esteetön ja vanhusväestön tuntema paikka.”

6.3.3. Liikkumisen tärkeys

Vanhusneuvosto on ainakin yrittänyt pitää huolta myös siitä, että palvelut säilyvät myös kaupungin reuna-alueilla. Esimerkiksi joukkoliikenteen palvelutasoa koskevassa lausunnossaan 29.4.2013 neuvosto nosti esille Ouluun vuoden 2013 alussa liittyneillä alueilla asuvien tilanteen:

”Erityisesti reuna-alueilla asuville vanhuksille toimiva joukkoliikenne on ensiarvoisen tärkeä. Riittävät yhteydet kaikilta alueilta terveyskeskuksiin on turvattava, mikä edellyttää toimivaa poikittaisliikennettä”.

Vanhusneuvosto ilmoittaa lausunnossa kiinnostuksensa olla mukana kehittämässä palveluja ja Onni-liikennettä jo niiden suunnitteluvaiheessa, ”niin silloin tulee huomioiduksi käyttäjien tieto oikeaan aikaan.” Riittävän aikainen tiedonsaanti ja osallistuminen ikäihmisiä koskeviin asioihin kuuluvat vanhuspalvelulainkin mukaan vanhusneuvoston oleellisiin tehtäviin

Vanhusneuvosto näkee tärkeänä, että ikääntyville on tarjolla liikuntapalveluita. Vanhusneuvoston työvaliokunta otti asian esille tapaamisessaan kaupungin sivistys- ja kulttuuripalvelujen edustajien kanssa lokakuussa 2013. Tapaamisesta tehdyn

muistin mukaan tilaisuudessa keskusteltiin muun muassa netin kautta lähetettävistä jumppaohjelmista. Työvaliokunta huomautti, että palveluja kehitettäessä täytyy ottaa huomioon se, etteivät kaikki ikääntyneet käytä nettiä. Tapaamisessa nostettiin esille myös se, että vanhusten auttamiseksi liikkumaan enemmän tarvittaisiin uusia ennakkoluulottomia ratkaisuja.

Liikunnan tärkeys tuli esille myös haastatteluissa. Erään haastateltavan mielestä neuvoston pitäisi kantaa enemmän huolta niistä eläkeläisistä, jotka eivät ole lähteneet yhteiseen toimintaan mukaan.

Haastateltava (6): Liikunta on otettava heti tiukasti mukaan, kun ihminen jää eläkkeelle. Jos siinä on vuoden tai kaks kotona ja ihmettelee tupakka suussa ja kaljapullo kädessä, siinä on kyllä mennyttä kaveria.”

7. JOHTOPÄÄTÖKSET JA KESKUSTELUA TULOKSISTA

Tutkielmassani olen selvittänyt, miten vanhusneuvosto toimii kuntahallinnon ja ikääntyneiden kansalaisten välissä. Olen kohdentanut katseeni vanhusneuvoston välittäjän rooliin ja vanhojen ihmisten erilaiseen asemaan riippuen heidän toimintakyvystään. Ikääntyneistä ja ikäihmisistä puhuttaessa on tärkeä muistaa, että kyse on heterogeenisesta joukosta. Siihen mahtuu monissa eri yhteisöissä vaikuttavia aktiivisia eläkeläisiä, läheisestään huolta pitäviä omaishoitajia, kotona viihtyviä oloneuvoksia sekä hoivaa tarvitsevia vanhuksia. Vanhusneuvoston jäsenet ovat työikäisten ja vanhusväestön välissä toimiva kolmatta ikää edustavien ryhmä, jota määritelmän kehittäjä Peter Laslett (1996) luonnehtii aktiiviseksi, hyväkuntoiseksi ja itseään toteuttaviksi eläkeläisiksi. Olen tutkinut, miten he tässä roolissaan kykenevät toimimaan kaikkien eläkeläisten, myös hoivaa tarvitsevien vanhusten eli Laslettin mukaan neljättä ikää edustavien eläkeläisten, viestinviejinä.

Tutkielma on tapaustutkimus Oulun kaupungin vanhusneuvostosta. Aineistona käytin Oulun vanhusneuvoston asiakirjoja sekä vanhusneuvoston jäsenten haastatteluja. Aineiston sisällönanalyysissä nousi esille kolme teemaa: viestintä, esteettömyys sekä palvelut. Teemoista selkeästi tärkeimmäksi nousi viestintä: jos vanhusneuvostoa ei tunneta, se ei pysty toimimaan ikääntyneiden äänitorvena kuntahallinnon ja kansalaisyhteiskunnan välissä. Tutkimukseni osoitti, että tiedonkulussa on vielä paljon korjattavaa. Tämä näkyy siinä, että viranhaltijat ja luottamushenkilöt unohtavat herkästi kuntaorganisaation kylkeen tulleen uuden toimijan, eikä vanhusneuvosto saa aina tietoa valmisteltavista asioista ajoissa niin kuin vanhuspalvelulaki edellyttää. Tiedonkulku ei toimi riittävän hyvin myöskään vanhusneuvoston ja eläkeläisten välillä. Haastateltavani totesivat, että osa paikkakunnan ikääntyneistä ei vielä tunne vanhusneuvostoa tai sen toimintaa. Tiedon puute estää tavallisia eläkeläisiä ja vanhuksia käyttämästä vanhusneuvostoa vaikutusväylänään. Tätä tutkimustulosta vahvistaa Kuntaliiton vuonna 2012 tekemän valtakunnallisen kyselyn vastaukset, joiden mukaan vanhusneuvostolle kaivataan lisää tunnettuutta niin kansalaisten, päättäjien kuin median keskuudessa. Tämän uskottiin lisäävän mielenkiintoa neuvostoa kohtaan ja kohentavan neuvoston vaikutusmahdollisuuksia. (Virnes, 2014, 7.)

Haastateltavani pitivät erityisen tärkeänä sitä, että he pääsevät vaikuttamaan kaavoitukseen ja sitä kautta parantamaan esteettömyyttä. Näin näyttää myös käyneen – osin siitäkin syystä, että kunnissa on maankäyttö- ja rakennuslain velvoittamana totuttu jo pitkään kuulemaan kuntalaisia kaavoitusasioissa. Oulun vanhusneuvoston jäsenet pitävät tärkeänä tehtävänään huolehtia kaikkein heikoimmassa asemassa olevien ikäihmisten asioista. Neuvostoa tarvitaan äänitorveksi myös kaupungin reuna-alueilla asuvien palvelujen turvaamisessa. Nämä tulokset osoittavat, että vanhusneuvoston kolmasikäläiset eivät aja vain oman ikäryhmänsä etuja, vaan he ajattelevat tunnistavansa oman roolinsa myös vanhusten puolestapuhujina. Niin esteettömyys kuin palvelujen turvaaminen ovat juuri niitä asioita, jotka vaikuttavat

oleellisesti ikäihmisten arkeen ja esimerkiksi siihen, kuinka pitkään he pystyvät asumaan kotonaan. Heikoimpien puolustaminen tuli kuitenkin esille useammin vanhusneuvoston jäsenten haastatteluissa toiveina kuin neuvoston toiminnassa konkreettisina esityksinä, lausuntoina tai kannanottoina. Palvelujen saatavuuden merkitys näkyi käytännössä eniten aktiivisena tiedonhankintana, esimerkiksi tutustumiskäynteinä kaupungin hoivapaikoissa.

Tutkimusajankohtani aikana Oulun vanhusneuvosto ei ottanut kantaa valtakunnallisesti puhuttaviin ajankohtaisiin asioihin, kuten esimerkiksi sosiaali- ja terveydenhuollon uudistukseen, sote-uudistukseen ja sen mahdollisiin vaikutuksiin vanhusneuvoston asemaan ja toimintaan. Osa haastateltavista toivoikin, että neuvosto tarttuisi kokouksissaan vähemmän ”turhanpäiväisiin asioihin”. Myös Anu Leinonen teki omassa tutkimuksessaan jo vuonna 2006 samantyyppisen havainnon. Hänen mukaansa ikäihmisten esittämät ehdotukset olivat usein ”konkreettisia, pienehköjä ja helposti toteutettavia” (Leinonen, 2006, 186).

Oulun vanhusneuvosto oli tutkimukseni ajankohtana toiminut vasta liki kolme vuotta, joten sen työ oli vielä oraalla. Myös viestinnän muodot hakivat uomiaan.

Tutkimukseni tuloksena on, että vanhusneuvosto voi olla merkittävä ikäihmisten äänitorvi kuntahallinnon ja ikääntyneiden kansalaisten välissä. Tämä kuitenkin edellyttää, että tiedonkulku saadaan toimimaan joka suuntaan. Tunnettuuden lisäämiseen tarvitaan neuvoston omaa aktiivisuutta ja näkyvyyttä paitsi eläkeläisjärjestöissä myös muissa ikäihmisiä kokoavissa tapahtumissa. Yhteydenpitoa kaupungin viranhaltijoihin ja poliittisiin päättäjiin on hyvä jatkaa ja jopa tiivistää. Vanhusneuvoston toiminta ei saa jäädä pelkäksi lausuntojen antajaksi, vaan sen täytyy nostaa aktiivisesti esille niitä asioita, joita se pitää tärkeinä. Tutkimuksessani havaitsin, että neuvosto jakaa voimiaan liian moniin asioihin. Silloin isot kokonaisuudet jäävät herkästi huomiotta. Ehkä yksi ratkaisu tähän voisi olla neuvostotyön jakaminen vaikkapa työryhmiin, esimerkiksi esteettömyystyöryhmään, niin kuin eräs vanhusneuvoston jäsen ehdotti. Myös työvaliokunnan ja varsinaisen

kokouksen työnjakoa olisi hyvä selkiyttää. Yksi hyvä ratkaisu voisi olla erään haastateltavan ehdotus siitä, että työvaliokunnalle annettaisiin lisää resursseja kokousten valmisteluun ja ajankohtaisten asioiden penkomiseen. Tämä toisi tehokkuutta varsinaisiin kokouksiin. Kun vanhusneuvosto keskittyy ikäihmisten kannalta olennaisiin asioihin ja nostaa esille ajankohtaisia ja myös mieliä kuohuttavia ikäihmisten asioita, myös median mielenkiinto herää ja sitä kautta neuvoston viesti välittyy isolle yleisölle. Yhä useammat ikäihmiset ovat sosiaalisessa mediassa, joten vanhusneuvosto voisi harkita myös uusien viestintämuotojen käyttöönottoa omassa tiedottamisessaan.

Tutkimukseni on tapaustutkimus Oulun vanhusneuvostosta, joten sen tuloksia ei pysty suoraan yleistämään Suomen muihin vanhusneuvostoihin. Mielestäni tutkimukseni antaa kuitenkin mielenkiintoista tietoa vanhusneuvoston roolista viestinviejänä kansalaisyhteiskunnan ja kuntahallinnon välissä. Viestintä on erityisen tärkeää isojen kaupunkien vanhusneuvostoissa, mutta sillä on merkittävä rooli myös pienten paikkakuntien vanhusneuvostojen toiminnassa.

Tutkimus on ensimmäinen, joka on tehty vanhusneuvostosta sen jälkeen, kun neuvostoista tuli kunnissa lakisääteisiä. Omassa tutkielmassani en verrannut sitä, miten vanhusneuvoston viestintä ja tunnettuus ovat muuttuneet vanhuspalvelulain voimaantulon jälkeen. En myöskään kysynyt viranhaltijoiden tai poliittisten päättäjien näkemyksiä vanhusneuvoston viestinviejän roolista. Nämä olisivat hyviä jatkotutkimuksen aiheita.

LÄHTEET:

Alasuutari, Pertti 2011. Laadullinen tutkimus 2.0. Tampere. Vastapaino.

Deliberatiivisen demokratian instituutti:

http://www.deliberaatio.org/~delibero/wordpress/?page_id=145. Viitattu 19.3.2016.

Ekholm, Peter & Jutila, Karina & Kiljunen, Pentti (2007) Kunnallinen vai kunnollinen kansanvalta? Suomalaisten käsityksiä kuntademokratiasta. Ajatuspaja e2.

Eläkkeensaajien keskusliitto: Vanhusneuvostot lakisääteisiksi. STT 20.5.1999.

Esteettömyys, Esteettömyystiedon keskus. www.esteeton.fi

Saatavissa: <http://www.esteeton.fi/portal/fi/esteettomyys/>

(Viitattu 9.2.2016)

Haarni, Ilka (2010) Kolmas elämä. Aktiiviset eläkeläiset kaupungissa. Helsinki. Gaudeamus.

Hakonen, Sinikka (2008). Ikä ideana ja tutkimuskohteena. Teoksessa Kuluerästä voimavaraksi. Sosiokulttuurinen puheenvuoro ikääntymiskysymyksiin. Toim. Asta Suomi & Sinikka Hakonen. Jyväskylän PS-kustannus.

Harju, Aaro (2010). Puheenvuoro kansalaisyhteiskunnan tulevaisuudesta. Sivistysliitto Kansalaisfoorumi. Satakunnan Painotuote.

Harjula, Heikki & Prättälä, Kari (2015) Kuntalaki. Tausta ja tulkinnat. Helsinki. Talentum.

Haverinen, Anna (2015). Ikäihmisten hyvinvointipalvelut nyt ja tulevaisuudessa. Oulun vanhustyön johtajan Anna Haverisen luento vanhusneuvostojen yhteistyöseminaarissa Oulussa 15.10.2015. <http://www.ouka.fi/oulu/vanhusneuvosto>

Helander, Voitto (2006). Seniorikansalainen voimavarana. Havaintoja ja pohdintoja ikäpolitiikan suuntaamiseksi. Helsinki. Suomen Kuntaliitto.

Helsingin Sanomat 8.10.2015. Eläkeläiset osoittivat mieltään hallitusta vastaan Helsingissä – ”Leikkaus on loukkaus!”

<http://www.hs.fi/kaupunki/a1444268938705>

(Viitattu 26.11.2015)

Helsingin Sanomat 17.11.2015. Hallitus perui eläkeläisten asumistuen leikkauksen. Poliitikka. A10.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2008) Tutkimushaastattelu, Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki. Gaudeamus.

Häkkinen, Hannele & Virnes, Eevaliisa (2002) Vanhusneuvostot ikääntyneiden vaikuttamiskanavana. Teoksessa Kuntalaiset ja hyvä osallisuus. Toim. Kirsi Korhonen & Toni Tiala. Helsinki. Art-Print Oy.

Ikonen, Tuula & Kortessalo, Maija (2003). Vanhusneuvosto Helsingissä vuosina 1998-2002. Opinnäytetyö. Diakonia-ammattikorkeakoulu.

Ikääntyneiden asumisen kehittämisohjelma 2013 - 2017. Valtioneuvoston periaatepäätös 18.4.2013.

<http://www.ym.fi/download/noname/%7B8BEDFDB9-CAE9-443A-95F4-4F38013937E8%7D/97629>. Viitattu; 9.2.2016.

Julkunen, Raija, (2008). Ikä ideana ja tutkimuskohteena. Teoksessa Kuluerästä voimavaraksi. Sosiokulttuurinen puheenvuoro ikääntymiskysymyksiin. Toim. Asta Suomi & Sinikka Hakonen. Jyväskylä. PS-kustannus.

Jyrkämä, Jyrki (2005). Syntynyt 1947, kuollut...? Suuret ikäluokat ja elämäntulevaisuus. Teoksessa Antti Karisto (toim.): Suuret ikäluokat . Tampere. Vastapaino, 347-363.

Karisto, Antti, 2004: Kolmas ikä - uusi näkökulma väestön ikääntymiseen. Teoksessa ikääntyminen voimavarana. Tulevaisuusselonteon liiteraportti. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 33/2004; 91-103.

https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10224/4042/kolmas_ika_uusi_nakokulma2004.pdf?sequence=1. Viitattu 20.1.2016

Keränen, Marja (2014): Onko politiikkaprosessi politiikkaa vai hallintoa? Teoksessa Tulkinnan mahti. Johdatus tulkitsevaan politiikka-analyysiin. Toim. Liisa Häikiö & Helena Leino. Tampere. Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print.

Koskinen Briitta (2008): Hyvinvointipalvelujen tavaratalossa. Tampere. Vastapaino.

Kunnissa jo hyviä valmiuksia toteuttaa vanhuspalvelulakia. THL:n tiedote 16.10.2013. Viitattu 5.10.2015

Kuntaliitto: Keskiössä kuntalainen – kuntademokratian kehittämisen suuntaviivat. Kuntaliitto. 6.2.2015.

<http://www.kunnat.net/fi/palvelualueet/demokratia/Documents/demokratia210x210.pdf>. Viitattu 13.2.2016.

Kuntaliitto – lautakunnat:

<http://www.kunnat.net/fi/palvelualueet/demokratia/demokratia/Lautakuntatoiminta/Sivut/default.aspx>. Viitattu 16.2.2016.

Kuntaliitto - vanhusneuvostot:

<http://www.kunnat.net/fi/asiantuntijapalvelut/soster/sosiaalipalvelut/ikaantyneet/vanhusneuvostot/Sivut/default.aspx>. Viitattu 3.2.2016.

Kuntaliitto - äänestysaktiivisuus.

<http://www.kunnat.net/fi/tietopankit/tilastot/indikaatori/Sivut/ind.aspx?ind=9001&th=900> Viitattu 13.2.2016

KvaliMOTV: http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_3_4.html. Viitattu 20.3.2016.

Laiho, Ulla-Maija (2000) Osallistuminen, demokratia, kuntademokratian toimivuus. Teoksessa III kuntien tulevaisuusfoorumi: Kuntademokratian ja johtamisen tulevaisuuden näkymät.,70–74.:

(<http://shop.kunnat.net/download.php?filename=uploads/p040209143103X.pdf>)

Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalvveluista 28.12.2012/980

Laslett, Peter (1996) A Fresh Map of Life. The Emergence of the Third Age. Hampshire: Macmillan Press LTD.

Latvalahti, Jari (2015) Vanhusneuvosto-opas. KL-Kustannus Oy. Helsinki.

Saatavissa: https://www.sitra.fi/julkaisut/Muut/Vanhusneuvosto_opas.pdfLatvalahti.

Viitattu 8.2.2016

Leinonen, Anu (2007) Vaikuttava vanhusneuvosto? Gerontologia1/2007.

Leinonen, Anu (2006) Vanhusneuvoston funktioita jäljittämässä. Tutkimus maaseutumaisten kuntien vanhusneuvostoista. Jyväskylä studies in education, psychology and social research 295.

Maankäyttö- ja rakennuslaki 5.2.1999/132.

Oikeusministeriö (2009) Suomalaiset osallistujina. Katsaus suomalaisen kansalaisvaikuttamisen tilaan ja tutkimukseen. Julkaisu 2009:5.

Oikeusministeriö (2005) Kohti aktiivista kansalaisuutta. Kansalaisyhteiskunta 2006 -toimikunnan raportti. Julkaisu 2005:14.

http://www.oikeusministerio.fi/fi/index/julkaisut/julkaisuarkisto/200514kohtiaktiivistakansalaisuutta/Files/OMJU_2005_14_Kohti_aktiivista.pdf. Viitattu 15.2.2016

Oikeusministeriö: Kuntavaalit siirretään huhtikuulle vuodesta 2017 alkaen. Julkaistu 7.5.2015.

<http://www.oikeusministerio.fi/fi/index/ajankohtaista/tiedotteet/2015/05/kuntavaalitsiirretaanhuhtikuullevuodesta2017alkaen.html>. Viitattu 16.2.2016.

Oikeusministeriö (2010) Suomalaisen kansalaisosallistumisen tutkimuksen bibliografia. Selvityksiä ja ohjeita 15/2010.

http://oikeusministerio.fi/fi/index/julkaisut/julkaisuarkisto/152010suomalaistenkansalaisosallistumisentutkimuksenbibliografia2000-2009/Files/OMSO_15_2010_Bibliografia_174_s.pdf. Viitattu 17.2.2016

Osallistaminen yleis- ja asemakaavoituksessa. Ympäristöministeriön ohjeita 1/2007. Ympäristöministeriö. Helsinki. Edita Prima Oy.

<http://www.ym.fi/download/noname/%7B696F24C1-CAD4-4539-93BE-A77D50114936%7D/37514>. Viitattu 20.3.2016.

Oulun kaupunki. Ikääntymispoliittiset linjaukset 2010-2020..

http://www.ouka.fi/c/document_library/get_file?uuid=53a4c063-7f04-4d61-8c03-ba4e200481c8&groupId=64357 Viitattu 9.12.2015

Oulun kaupunki. Kaupunkistrategia 2020.

http://www.ouka.fi/c/document_library/get_file?uuid=3cd43780-be77-4bd9-9f09-96d93811cd9a&groupId=52058. Viitattu 16.12.2015

Oulun kaupunki. ”Yhdessä ikäihmisten asialla”. Oulun kaupungin ikääntymispoliittiset linjaukset 2010-2020, 17.8.2010.

http://www.ouka.fi/c/document_library/get_file?uuid=53a4c063-7f04-4d61-8c03-ba4e200481c8&groupId=64357. Viitattu 11.1.2016

Oulun vanhusneuvosto. <http://www.ouka.fi/oulu/vanhusneuvosto>

Oulun ensimmäinen vanhusneuvosto 2 vuotta. Oulun kaupungin tiedote 13.2.2015.

http://www.ouka.fi/oulu/ikaantyminen/etusivu/-/asset_publisher/27Mp/content/id/9267297

Oulussa jokainen kuuluu ja vaikuttaa. Kuntalaisten osallisuuden ja vaikuttamisen ohjelma. Oulun kaupunki. Oulun konttori, painatuskeskus 2014.

http://www.ouka.fi/c/document_library/get_file?uuid=edad8474-cac4-488f-91df-5354a0dfbd07&groupId=74216. Viitattu 9.12.2015

Raisio, Harri & Vartiainen, Pirkko (2011) Osallistumisen illuusiosta aitoon vaikuttamiseen. Deliberatiivisesta demokratiasta ja kansalaisraadien toteuttamisesta Suomessa. Helsinki. Suomen Kuntaliitto.

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2013. Laatusuositus hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2013:11.

Sosiaali- ja terveysministeriö ja Kuntaliitto.

http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=6511564&name=DLFE-26915.pdf. Viitattu 10.12.2015

Tilastoja Oulusta.

<http://www.ouka.fi/oulu/oulu-tietoa/tilastoja-oulusta>. Viitattu 3.12.2015

Tilastokeskus. Suomen virallinen tilasto. Väestöennuste. 2015. Helsinki.
http://www.stat.fi/til/vaenn/2015/vaenn_2015_2015-10-30_tie_001_fi.html. Viitattu 17.11.2015

Tilastokeskus: Äänestysaktiivisuus kunnallisvaaleissa 1972-2012.
http://www.stat.fi/til/kvaa/2012/kvaa_2012_2012-10-29_tau_001_fi.html. Viitattu 19.3.2016.

Uusi kuntalaki. Kuntaliiton yleiskirje 6/2015.
<http://www.kunnat.net/fi/Kuntaliitto/yleiskirjeet-lausunnot/yleiskirjeet/2015/Sivut/Y-6-2015.aspx>. Viitattu 2.12.2015

Valtiovarainministeriö (2012) Alueellista demokratiaa? Lähidemokratian toimintamallit Suomen kunnissa. Valtiovarainministeriön julkaisuja 27/2012.

Vanhusneuvoston toimintamalli, STM, Kaste-hanke, vanhuspalvelulain pilotointi 2013:
http://www.kunnat.net/fi/asiantuntijapalvelut/soster/sosiaalipalvelut/ikaantyneet/vanhusneuvostot/Documents/Vanhusneuvoston_toimintamalli.pdf. Viitattu 19.3.2016.

Virnes, Eeva-Liisa & Häkkinen, Hannele (2010) Vanhusneuvostot Suomessa ja eräissä muissa maissa. Helsinki. Suomen Kuntaliitto.

Weiss, R. & Bass, S. 2011. Challenges of the third age: Meaning and purpose in later life. Oxford University Press, USA.

Kokousasiakirjat:

Ikääntyneiden neuvoston valmistelupalaveri Aleksinkulmalla 30.1. 2013. Muistio. (Risto Örlingin yksityisarkisto)

Ikääntyneiden neuvoston toimintasääntö. Luonnos. (Risto Örlingin yksityisarkisto)

Ikääntyneiden vaikuttajaryhmä. Työvaliokunnan kokousmuistio 4.9.2012. (Risto Örlingin yksityisarkisto)

Ikääntyneiden vaikuttajaryhmä kokous 29.5.2012. Pöytäkirja. (Risto Örlingin yksityisarkisto)

Oulun eläkeläistyön neuvottelukunnan pöytäkirja. Ylimääräinen kokous 18.6.2014, Aleksinkulma.(Kyösti Kekkosen yksityisarkisto)

Oulun kaupunginhallitus 18.2.2013. 133 §. Vanhusneuvoston 2887/001/2012. Ote pöytäkirjasta (Kyösti Kekkosen yksityisarkisto)

Oulun kaupungin vanhusneuvoston ja kaupunginhallituksen keskustelutilaisuus 15.9.2014. Muistio 16.9.2014.(Kyösti Kekkosen yksityisarkisto)

Oulun kaupunginhallituksen, vanhusneuvoston työvaliokunnan ja uusien kaupunginosien edustajien tapaaminen 27.9.2013. Muistio. (Kyösti Kekkosen yksityisarkisto)

Oulun kaupungin vanhusneuvoston ja vammaisneuvoston ensimmäinen yhteistilaisuus 3.10.2014. Muistio 5.10.2014.(Kyösti Kekkosen yksityisarkisto)

Oulun kaupungin vanhusneuvoston työvaliokunnan kokous 19.3.2014. Muistio. (Risto Örlingin yksityisarkisto)

Oulun kaupungin vanhusneuvoston työvaliokunnan ja sivistys- ja kulttuuripalveluiden välinen tapaaminen 14.10.2013. Muistio. (Kyösti Kekkosen yksityisarkisto)

Oulun kaupungin toimikuntien ja neuvostojen puheenjohtajien ja sihteerien yhteistapaaminen 28.10.2015. Muistio.(Kyösti Kekkosen yksityisarkisto)

Oulun vanhusneuvoston toimintasääntö ja nimeäminen toimikaudeksi 2013-2016. Kaupunginhallitus 18.2.2013, § 133. Ote pöytäkirjasta. (Risto Örlingin yksityisarkisto)

Oulun yhdistymishallitus. Ikääntyvien osallisuus ja vaikuttaminen (Dno KEHA: 3240/013/2011) . Päätös 17.8.2011, § 68.

http://ktweb.ouka.fi/ktwebbin/dbisa.dll/ktwebscr/pk_asil.htm?+elin=YHDHALL&pv m=17%2e8%2e2011%2009%3a00%3a00. Viitattu 17.2.2016.

Painamattomat lähteet:

Antero Juntusen haastattelu 18.11.2015

Kyösti Kekkonen haastattelu 2.12.2015

Oulun vanhusneuvoston työvaliokunnan haastattelu 12.11.2015